

ÄKPN03 Professionsutveckling och individuellt lärande, 30 hp

Examensarbete, 15 hp

Seminariedatum: 2020-06-01/02

LUNDS
UNIVERSITET

Innebörder av kva- litet i kvalitetsarbete

*En innehållsanalys av en
kommuns kvalitetsarbete inom
gymnasieutbildning under två
decennier*

Författare: Amanda Morrill

Handledare: Jonatan Nästesjö

Abstrakt

Arbetets art:	Examensarbete, 15 hp.
Sidantal:	33 sidor
Titel:	<i>Innebörder av kvalitet i kvalitetsarbete: En innehållsanalys av en kommuns kvalitetsarbete inom gymnasieutbildning under två decennier</i>
Författare:	Amanda Morrill
Handledare:	Jonatan Nästesjö
Datum:	2020-06-01/02
Sammanfattning:	<p>Denna uppsats består av en kvalitativ dataanalys av det systematiska kvalitetsarbetet i en mellanstor svensk kommun under två decennier, 1998-2019. Bakgrunden till uppsatsen är den ökade utvärdering av utbildningssektorn som har ägt rum sedan det tidiga 1990-talets mål- och resultatstyrningsorienterade utbildningsreformer. Huvudmän och enskilda skolor har numera krav på sig att bedriva och dokumentera ett systematiskt kvalitetsarbete, och det är dessa dokument som utgör källmaterialet i studien och som undersöks med en kvalitativ innehållsanalys. En analys av betydelsen av kvalitet i utbildning som dokumenten ger uttryck för presenteras med hjälp av tidigare forskning i området, speciellt Bergh (2015). Resultaten av analysen bekräftar de slutsatser som har visats i tidigare forskning, det vill säga att en utvärderingskultur som fokuserar på det som lätt låter sig mätas har kommit att dominera utvärderingsarbetet som uttryckts i det systematiska kvalitetsarbetet. Utbildningsinnehållens av kvalitet var särskilt synlig i de delar av dokumenten som beskrev särskilda satsningar. Dock visade det sig att marknadsinnehållens av kvalitet var frånvarande i dokumenten, vilket kan bero på de speciella förhållandena hos den valda kommunala huvudmannen. Detta pekar på ett behov av vidare forskning som undersöker det systematiska kvalitetsarbetet hos huvudmän med delvis andra förutsättningar.</p>
Nyckelord:	Systematiskt kvalitetsarbete, gymnasieskola, skollagen, kvalitetsredovisning, utvärdering, utbildningskvalitet

Innehåll

Introduktion.....	1
<i>Bakgrund</i>	2
Det systematiska kvalitetsarbetet i skolan 1990-2020.....	2
Om utvärdering.....	4
<i>Tidigare forskning – Att mäta kvalitet i skolan</i>	4
Kritiska röster.....	4
Kvalitetsbegreppet i en utbildningskontext.....	6
Forskning om utvärdering inom skolan.....	7
Sammanfattning av tidigare forskning.....	8
Empiriskt material och analytiskt ramverk.....	9
<i>Dokument från kommunen</i>	9
Avgränsning.....	10
<i>Kvalitativ innehållsanalys</i>	10
Berghs applikationskriterier som struktur för analysen.....	10
Resultat och analys.....	13
<i>Analys av kvalitetsredovisning 1998/1999</i>	13
En definition av kvalitet som fokuserar på utbildning och system.....	13
Systematik och undervisningsmässiga förhoppningar för IT-satsning.....	14
Elevinflytande formellt men inte reellt.....	14
Rektorerna väljer att lyfta fram system.....	15
Ekonomi och betygsstatistik avskilt från resten av texten.....	15
Sammanfattande analys av kvalitetsredovisning 1998/1999.....	16
<i>Analys av kvalitetsredovisningen 2007</i>	16
Ett nytt analysverktyg ger systeminnebörd.....	16
Åtgärder visar på skillnad i vald kvalitetsinnebörd.....	16
Organisation i rampluset när skolorna beskrivs.....	17
Några sidors betygsstatistik.....	18
Ett språkutvecklingsarbete som uttrycks i betyg och särskilt stöd.....	18
Elevhälsan som systemproblem.....	18
Utbildningsnämnden vill visa Lund som konkurrenskraftig och rättvis.....	18
Skolornas egna mål utbildningsfokuserade.....	19
Politiska mål som är breda och svåra att följa upp.....	20

Ett stolt Lund	21
Sammanfattande analys av kvalitetsredovisning 2007	21
<i>Analys av kvalitetsanalys 2012/13</i>	22
Gy11 och kvalitetsarbete i rampljuset	22
System prioriterades föregående år.....	22
Kunskaper i termer av betyg och särskilt stöd	23
Det organisatoriska mot det undervisningsnära.....	23
Satsningen Bedömning för lärande ökar utbildningsfokus i texten.....	24
En förståelse för verksamhetens komplexitet	24
Sammanfattande analys av kvalitetsanalys 2012/13.....	25
<i>Analys av Kvalitetsanalys 2018/19</i>	25
Utbildningsnämndens och en mycket genomtänkt disposition.....	25
Flera nivåer av måluppfyllelse uttryckta i betyg och jämförelser.....	26
Betyg och utbildningsval blir rättssak	27
Hållbar utvecklar handlar om elevhälsan och likabehandling	27
Lokaler, personal och ekonomi behandlas koncist	28
Sammanfattande analys av kvalitetsanalys 2018/19.....	28
Diskussion av analysens resultat	30
<i>En definition av kvalitet rotad i organisation och juridik</i>	30
<i>Verktygen bestämmer verklighet</i>	31
<i>Ett utbildningsperspektiv som uttrycker sig i särskilda satsningar</i>	31
<i>Uteblivelse av marknadsperspektivet</i>	32
Konklusion	33
Referenser	34

Introduktion

Under 1990-talet förändrades Sveriges utbildningslandskap radikalt med decentralisering, införandet av en mål- och resultatstyrd skola, och friskolereformen (Lundgren 2015, s.128-143). Nästan inget hörn av utbildningsväsendet lämnades orört. Aktörer med inblandning i utbildningsfältet innefattar politiker, tjänstemän och skolpersonal på flera nivåer och skapar ett komplext och växande styrsystem inom den svenska skolmodellen (Forsberg & Román 2015 s.608). På nationell nivå kommer riksdagen, regeringen och Skolverket med Skollagen, läroplaner och allmänna råd för att på olika sätt styra skolan i önskad riktning (ibid, s.610, s.620). I och med resultatstyrningen har en särskild form av styrinstrument, utvärdering, kommit att få ökad betydelse i form av uppföljning av resultat och formar en del av ett nätverk av ansvar mellan staten, huvudmän och skolan (ibid, s. 614-615). Skolinspektionen har sedan 2008 ett ökat mandat att granska skolornas kvalitets- och utvecklingsarbete (Forsberg & Román 2015, s.623). Enligt Forsberg & Román har denna styrning genom utvärderingskontroll alltmer kommit att lägga fokus på resultatdelen av mål- och resultatstyrningsmodellen och i synnerhet enkla kunskapsmått som rankinglistor (2015, s. 623-624). Ansvarsstyrning är inte bara en fråga som rör ledningen av skolan; som Langfelt och Midtsundstad (2017, s.128) visar har det även konsekvenser för klassrummet och lärarnas didaktiska praktiker.

Som ett led i detta fokus på utvärdering ställs det sedan 2010 krav på att alla huvudmän måste bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete där planering, uppföljning och utveckling av utbildning ingår (Skollag 2010:800). Det systematiska kvalitetsarbetet hänger tätt ihop med mål- och resultatstyrning av skolan och konstituerar den lokala nivån av resultatuppföljning för skolan. Skolverket har gett ut allmänna råd om det systematiska kvalitetsarbetet, där det står att ”Det systematiska kvalitetsarbetet ska leda till att de nationella målen för utbildningen uppfylls. I bl.a. skollag, läroplaner samt ämnes- och kursplaner finns olika typer av mål” (Skolverket 2015, s. 45). Men exakt hur detta arbete ser ut är upp till varje huvudman att bestämma, utifrån de egna förutsättningarna och behoven (Rapp 2015, s. 649). Detta betyder att sättet huvudmännen och rektorerna väljer att gå till väga på representerar deras tolkning av uppdraget och vad de har valt att fokusera på i sitt kvalitetsarbete. Dessutom är kvalitet är ett begrepp som är svårt att definiera och som måste tolkas för att få betydelse (Lindgren 2014, s. 49-53), en tolkning som kommer till uttryck i det systematiska kvalitetsarbetet.

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilka aspekter av kvalitet inom utbildning som förekommer i det kommunala kvalitetsarbetet inom gymnasieskolan och hur detta förändrats över tid, med utgångspunkt i det skifte till en mål- och resultatstyrd skola som påbörjades under 1990-talet och pågår än idag. Studien vill bidra till diskussionen om vilka aspekter av kvalitet som står i fokus i det systematiska kvalitetsarbetet. Forskningsfrågorna för studien är:

- Vilka innebörder av kvalitet i utbildning är framträdande i Lunds kommuns utbildningsförvaltnings kvalitetsarbete?
- Ändrades innebörderna av kvalitet under den undersökta perioden?

Forskningsfrågorna kommer att undersökas genom en kvalitativ innehållsanalys av Lunds kommuns dokument om sitt systematiska kvalitetsarbete från 1998-2019. Utifrån tidigare forskning om kvalitetsbegreppets användning i utbildning (Bergh 2015) har ett analytiskt ramverk tagits fram utifrån vilket dokumenten tolkas och diskuteras.

Följande uppsats börjar med bakgrundsbeskrivning om det systematiska kvalitetsarbetet i skolan 1990-2020, följt av en litteraturgenomgång där kritisk forskning om utvärdering och betydelsen av begreppet kvalitet samt tidigare studier om det systematiska kvalitetsarbetet presenteras. Efter det diskuteras den aktuella studiens metod, empiriska underlag och analytiska ramverk. Resultat och analys läggs fram i nästkommande avsnitt, följt av en diskuterande sektion där resultat och analys sätts i kontext av studiens forskningsfrågor, omvärlden och tidigare forskning. Ett avslutande kapitel sammanfattar uppsatsens huvuddelar och pekar framåt mot möjliga konsekvenser av studiens resultat samt behov av vidare forskning.

Bakgrund

Det systematiska kvalitetsarbetet i skolan 1990-2020

Som nämns ovan ledde 1990-talets skolreformer i Sverige till omfattande förändringar av styrning inom skolväsendet, med betoning på just utvärdering. I Förordning om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m. står det:

Varje kommun, varje skola som ingår i det offentliga skolväsendet, varje kommunalt bedrivna förskola och varje kommunalt bedrivna fritidshem skall årligen upprätta en skriftlig kvalitetsredovisning som ett led i den kontinuerliga uppföljningen och utvärderingen av verksamheten [...] Kvalitetsredovisningarna skall innehålla en bedömning av i vilken utsträckning de nationella målen för utbildningen har förverkligats och en redogörelse för vilka åtgärder kommunen respektive skolan, förskolan eller fritidshemmet avser att vidta för ökad måluppfyllelse. (1997:702, 2-3 §§)

2010 års Skollag stärkte mandatet på skolorna att bedriva en kontinuerlig utvärdering av verksamheten. Skollagens kapitel 4, 2-7 §§ berör skyldigheten att genomföra ett systematiskt kvalitetsarbete på både huvudmannanivå och enhetsnivå. Formuleringarna i den nya lagen är snarlika 1997:702:

Varje huvudman inom skolväsendet ska på huvudmannanivå systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen. [...] Sådan planering, uppföljning och utveckling av utbildningen som anges i 3 § ska genomföras även på förskole- och skolenhetsnivå. [...] Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska vara att de mål som finns för utbildningen i denna lag och i andra föreskrifter (nationella mål) uppfylls. [...] Det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska dokumenteras. (2010:800, 3-6 §§)

Båda dokumenten betonar att det är huvudmännen som planerar och genomför kvalitetsarbetet. En skillnad är att det i 2010 års skollag inte anges någon tidsram för detta arbete eller innehållet i redovisningarna – bara att detta arbete ska dokumenteras på något sätt. I *Lag om ändring i skollagen (2010:800) (2018:749)* betonades just rektorns särskilda ansvar för kvalitetsarbete på enhetsnivå, vilket ingick i en allmän förstärkning av rektorns roll i och med denna lagändring.

Skolverket kom 2015 ut med allmänna råd för det systematiska kvalitetsarbetet för att ge vägledning till huvudmän och skolor i sitt arbete (Skolverket 2015). I dessa råd definierar Skolverket vad som menas med kvalitet i kvalitetsarbete:

Skolverket definierar kvalitet inom utbildningsväsendet som en samlingsbeteckning för hur väl verksamheten uppfyller nationella mål, svarar mot nationella krav och riktlinjer, uppfyller andra uppsatta mål, krav och riktlinjer, förenliga med de nationella samt kännetecknas av en strävan till förnyelse och ständiga förbättringar utifrån rådande förutsättningar. (Skolverket 2015, s. 45)

Detta är en bred definition som inbegriper både de styrdokument som Skolverket tillhandahåller och verksamhetens egna mål, så länge de inte strider mot Skolverkets mål och riktlinjer. Kvalitet inbegriper även ”ständiga förbättringar”, det vill säga att huvudmän och enheter inte får nöja sig med tillräcklig eller hög måluppfyllelse, utan ständigt måste sikta på att prestera bättre.

De nationella mål som styr det systematiska kvalitetsarbetet definieras bland annat i Skollagen, läroplanerna samt ämnes- och kursplanerna. I de övergripande målen i Skollagen står det bland annat att utbildningen ska syfta till att utveckla elevernas kunskaper, stimulera lusten att lära, förmedla en värdegrund som vilar på demokrati och respekt för mänskliga rättigheter samt ”främja elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare” (Skollagen 1 kap., 4§ & 8§). Vidare ska hänsyn tas till varje elevs särskilda behov och utbildningen ska vara likvärdig för alla, oavsett geografiska, sociala eller ekonomiska förutsättningar. I lagen finns bland annat bestämmelser om elevhälsa (kap. 2, 25-28§), studie- och yrkesvägledning (kap. 2, 29-30§), och skolans arbetsmiljö (kap. 5). De nationella målen är således mycket omfattande och berör mer än bara förmedling av kunskaper inom ramen för undervisning, vilket gör att skolornas operationalisering av målen på en lokal nivå blir en svår balansgång för huvudmännen.

I Skolverkets allmänna råd om det systematiska kvalitetsarbetet anges vidare ingen specifik metod med vilken utbildning ska utvärderas, men råden ger exempel på huvudmannnivå så som att jämföra variationer i enheternas resultat och organisationens relation till måluppfyllelsen (Skolverket 2015, s. 31). På enhetsnivå nämns återigen jämförelse som metod, denna gång i form av skillnader i måluppfyllelse mellan grupper, ämnen eller målområden (ibid, s. 32). Enligt Skolverket ska även dokumentationens innehåll och utformning anpassas till lokala förutsättningar (Skolverket 2015, s. 20f). Om det underlag som ska användas i analysen säger Skolverket att ”En förutsättning är att det finns sam-

manställda underlag t.ex. i form av betyg, nationella prov, intervjuer, enkäter, observationer, diagnoser, skriftliga omdömen och andra beskrivningar av arbets- och läroprocesser” (Skolverket 2015, s. 47).

Om utvärdering

Det systematiska kvalitetsarbetet är en form av återkommande utvärdering. Det kan finnas anledningar till varför man utvärderar, till exempel instrumentellt, upplysande, legitimerande, taktiskt eller rituellt (Vedung 2009, ss. 255-283). Vedung poängterar att en utvärderings slutsatser måste komma till användning för att den ska vara lyckad (s. 255, se också Lindgren ss.104-108), och i mål- och resultatstyrning är den löpande utvärderingen avsedd att leda till korrigeringar och förbättringar i verksamheten (ss. 208ff).

Enligt Sandberg och Faugert är en utvärdering ”en systematisk undersökning av en aktivitets värde och betydelse” (2016, s.11). Här avser *systematisk* ett mått av organisering medan *aktivitet* syftar på en form av åtgärd, till exempel ett program eller projekt (ibid, s.12f). Med *värde och betydelse* menas att man ställer ett insamlat underlag mot en eller flera bedömnings- eller värdekriterier, ofta politiska mål. Skolverkets definition av det systematiska kvalitetsarbetet är att “huvudmän, förskole- och skolenheter systematiskt och kontinuerligt ska följa upp verksamheten, analysera resultaten i förhållande till de nationella målen och utifrån det planera och utveckla utbildningen” (Skolverket 2015, s. 11). “Systematisk” förekommer i båda definitionerna och “aktivitet” från Sandberg och Faugerts definition ryms båda inom verksamheten, där man kan anta att aktiviteter av olika slag är kontinuerligt pågående, och i de planer och utvecklingar som ligger till grund för verksamhetens framtid och eventuella nya kvalitetsanalyser, då arbetet beskrivs som kontinuerligt. Det systematiska kvalitetsarbetet kan därför betraktas som en typ av utvärdering under Sandberg och Faugerts definition, i detta fall en utvärdering om vad kommunerna betraktar som kvalitet i deras verksamhet.

Det mest intressanta för min studie är just orden *värde och betydelse* i Sandberg och Faugerts definition (2016, s. 11). I det systematiska kvalitetsarbetet ska ett resultat analyseras i relation till en uppsättning mål – i detta fall de lagar, förordningar och läroplan som styr den svenska skolans arbete, men också de lokala mål som kommunala huvudmän och enskilda skolor vill uppnå. I denna veritabla uppsjö av tillgängliga mål blir valet av vilka mål som blir prioriterade eller nedprioriterade i skolors kvalitetsarbete ett intressant föremål för undersökning.

Tidigare forskning – Att mäta kvalitet i skolan

Kritiska röster

En författare som sammanställer mycket av den kritik som har riktats mot utvärdering inom den offentliga sektorn är Lindgren (2014). Hennes forskning bygger på en sammanställning av nationella och internationella resultat om kvalitetsmätning inom offentlig sektor. Lindgren skriver att utvärdering har kommit till stånd som en logisk konsekvens

av behovet att följa upp de politiska mål som har lagts fram i ett mål- och resultatstyrt system (ss. 31ff). Enligt Lindgren har syftet med utvärdering inom offentlig sektor förskjutits från att handla om förutsättningar och processer till att alltmer handla om resultat och kontroll (s. 26). Lindgren räknar senare års betoning på evidensbaserad praktik – där offentliga verksamheter ska förlita sig på vetenskapligt utvunnen praktik – in i utvärderingskulturen, då det främst handlar om resultat som grundar sig i effektutvärderingar (ss. 27-29). Samma utvärderingskultur visar sig i behovet av att sammanställa och jämföra resultat mellan till exempel regioner och kommuner. Hon påpekar att antalet tjänstemän som sysslar med utvärdering också har ökat de senaste åren. New Public Management-rörelsen har också spelat roll i framväxten av resultatstyrning och krav på redovisning och utvärdering i offentliga verksamheter (s. 33). Lindgren citerar några forskare som menar att även professioner inom offentliga verksamheter – så som lärare – har förlorat en del av sin tillit genom framväxten av utvärdering och kontrollmekanismer, och alltmer ifrågasätts och visas misstro (s. 34). Andra negativa bieffekter av kvalitetsmätning är till exempel att lärare väljer att bara undervisa i de kunskaper som förekommer på standardiserade prov – ”teaching to the test” (s.111).

Lindgren lyfter särskilt fram skolan som objekt för kvalitetsmätning. Hon menar att skolan var den sektor i Sverige som först gick över till mål- och resultatstyrning på ett övergripande plan (s. 38). Reformtakten har varit hög, vilket har fört med sig möjligheter att snabbt införa nya styrmekanismer. Både Skolverket och Skolinspektionen har som en del av sina mandat att utvärdera delar av skolväsendet (Lindgren ss. 39-40). Lindgren målar fram en bild av ett skolväsende som ett utvärderingstätt landskap där det till och med råder en sorts utvärderingsträngsel, samt att de olika utvärderande aktörerna inte samordnar sina utvärderingar (ss. 43-44). Hon skriver om spänningen mellan de värderingar som uttrycks i styrdokumentet och betygsmått i det svenska skolväsendet som om ”en främmande diskurs införts i skolans värld” och hon noterar att forskare har märkt av ändringar i styrdokumentet som betonar kunskapsresultat på bekostnad av en bred medborgarfost- ran (ss. 86-87).

Lindgren poängterar även att de tjänster som till exempel lärare utför lämpar sig illa för kvalitetsmätning (ss. 83-84). Interaktioner mellan människor kan inte se likadana ut från dag till dag och reaktionen hos till exempel en elev har påverkan på hur de upplever tjänsten. Dessutom är hur man utför en tjänst lika viktigt som vad man får ut av den. Lindgren menar att många mål i offentligt finansierade verksamheter är svåra att mäta, som att främja demokrati och delaktighet: ”Många av den offentliga sektorns mål torde kanske inte ens vara möjliga att uppnå överhuvudtaget!” (ss. 86ff). Lindgren pratar om en målträngsel och hävdar att en grov räkning av mål i 2011s läroplan ger hela 950 mål – och det utan att räkna in mål från andra källor, till exempel inom kommunen (s. 91). De mått som används som en indikator på måluppfyllelse är problematiska, menar Lindgren (ss. 93-100). Till exempel mäter internationella jämförelser som PISA bara en bråkdel av de mål som finns i skolväsendet (s. 94). Den kausala effekten mellan olika indikatorer samt mellan indikatorer och verksamhetens mål är svår att kartlägga, men detta är sällan

problematiserat vidare i kvalitetsmätningar (ss. 96ff). Oklara mål och mått kan tolkas på olika sätt (s. 98-99). I denna kontext är det intressant att titta på vilka mål en huvudman väljer att lyfta fram, som den aktuella studien har som ambition att göra.

En annan röst som är kritisk till mätbarhetsfokuset i utbildningssammanhang är utbildningsfilosofen Gert Biesta (2011). Han reflekterar kring mätsamhällets betydelse för utbildning och ställer sig frågan vad en god utbildning innebär. På grund av det stora fokuset på kvantitativa resultat inom utbildningssektorn menar Biesta, precis som Lindgren (2014), att finns det risk för att det som går att mäta har blivit det vi tycker är viktigt, i stället från att först utgå från vad vi faktiskt tycker är önskvärt (ibid s. 22). Han påpekar att faktauppgifter måste kompletteras med en reflektion av vad man vill åstadkomma med utbildning (ibid s. 21). Biesta indelar utbildningens funktioner i kvalificering, socialisation och subjektivering (2011. s. 27f). Kvalificering, det begrepp som ligger närmast mätsamhällesfenomenet, avser hur utbildning syftar till att ge människor de kunskaper, färdigheter och förmågor som krävs för att till exempel delta i demokrati och arbetsliv. Socialisation handlar istället om det ibland outtalade syftet med utbildningen att överföra normer och värderingar, och inrätta människor i en social ordning. Den sista funktionen av utbildning, subjektivering, utrustar människor för att vara ”mer autonoma och oberoende i tanke och handling” - alltså att utveckla handlingskraftiga individer som självständigt kan forma åsikter och agera utifrån dem (s. 29).

Kvalitetsbegreppet i en utbildningskontext

I texten ovan återgavs Skolverkets definition av vad som menas med kvalitet i kvalitetsarbete, och även forskare har tagit sig an att diskutera detta värdeladdade begrepp inom utbildnings- och utvärderingskontexten.

Lindgren diskuterar kvalitetsbegreppet inom kvalitetsmätning (2014, s. 49-53; 133). Hon noterar att från sitt ursprung i tillverkningsindustrin har ordet kvalitet blivit mycket populärt inom förvaltning och politik, och att det förekommer flitigt inom styrdokument. Samtidigt som det är omöjligt att vara emot kvalitet är den svår att definiera. Enligt Lindgren ”Att som många debattörer ta för givet att det finns något objektivt, verkligt och mätbart som kallas kvalitet hos välfärdstjänster som skola och socialtjänst är enligt min mening en inte så förnuftig ståndpunkt” (s. 50). Hon påpekar att det finns många aspekter av kvalitet eller värderingskriterier som kan tillämpas på kvalitet. Till exempel kan man utgå ifrån en fastställd standard, eller från kunder eller brukares nöjdhet. Dessutom kan kvalitet få en betydelse som är svår att separera ifrån begreppet resultat i de sammanhang där kvalitet likställs med måluppfyllelse.

Berghs avhandling från 2010 redovisar kvalitetsbegreppets skilda betydelser i utbildningsfältet och vad dessa skilda betydelser kan ha för konsekvenser genom en textanalys av regerings- och skolmyndighetstexter samt intervjustudier. Centrala forskningsfrågor i avhandlingen är vad som hände när kvalitetsbegreppet – vilket har sin ursprung i andra arenor – gjorde inträde på utbildningsarenan, vilken redan hade en uppsättning idéer om vad som var eftersträvanvärt och vad som var goda mål med utbildning (s. 267). Som

Bergh påpekar kan ordet *kvalitets* positiva klang och flexibilitet vara en förklaring av dess framgång (s.18), men han säger även att vid dess inträde i det svenska utbildningsväsendet hade kvalitetsbegreppet redan nått en sådan spridning att det bara var en tidsfråga innan det började appliceras på skolan: ”oavsett om det fanns problem eller inte, så kom här en lösning som krävde ett problem som kvalitetsbegreppet kunde appliceras på” (Bergh 2010, s. 274). Bergh genomförde intervjuer och analyserade policydokument enligt talhandlingsteori. Å ena sidan visar Berghs studie hur förväntningar på det lokala kvalitetsarbetet har förändrats under de senaste två decennierna från en tillit till lärarnas kompetens till ett ökat fokus på resultatuppföljning (ibid, ss. 277f). Å andra sidan visar hans analys att kvalitetsbegreppet har rört sig från 1990-talet till avhandlingens tryck från att ha handlat mer om utbildningskvalitet till att handla om resultat kvalitet, marknadskvalitet och systemkvalitet.

Forskning om utvärdering inom skolan

Det finns inte mycket akademisk forskning om det systematiska kvalitetsarbetet i skolan, speciellt när det gäller hur huvudmän tar sig an genomförandet av detta kvalitetsarbete. På en nationell nivå har Lundström (2015) analyserat Skolverkets allmänna råd för systematiskt kvalitetsarbete inom skolan med programteori för att undersöka dess intentioner, interna logik och inneboende meningar. Hon bryter ner de allmänna råden till dess beståndsdelar i termer av vad de förväntas åstadkomma och för vem, samt dess interna och externa validitet.

Lundströms analys visar på breda och omfattande utvärderingsambitioner som kan vara svåra att implementera i ett stort och komplext system som den svenska kontexten och som riskerar få negativa konsekvenser. Systemet följer dessutom en marknadslogik som kräver uppoffringar från verksamheten i former av ökad målstyrning, men utan att de får en ökad autonomi i utbyte. De många inblandade aktörerna kan göra det svårt att balansera mellan alla aktörers behov. Enligt Lundström omfamnar de allmänna råden alla aspekter av kvalitet, men betonar särskilt åstadkommande av de politiska målen och kvalitet genom organisationens systematiska uppbyggnad. Generella riktlinjer för det systematiska kvalitetsarbetet riskerar undermineras av den pressade arbetssituation som skolväsendet arbetar under – i frånvaro av strikta krav och anvisningar kan personalen på verksamhetsnivå välja ut de enklaste mätaspekterna av verksamheten på bekostnad av de komplexa. Ambitioner som skolsystemet ska möta, som lusten att lära sig och kreativitet, kan bli bortprioriterade. För att åstadkomma de ambitioner som uttrycks i det systematiska kvalitetsarbetet behövs tid och resurser som ofta är en bristvara på skolor.

Det finns flera studier som har djupdykt i konsekvenserna av mål- och resultatstyrning för lärare, och som visar att denna styrningsform har haft effekter för lärare och deras praktik. Ball (2003) menar att det prestationsfokuserade arbetssättet som skapats utifrån mål- och resultatstyrning har format promiskuösa och icke-transparenta arbetare inom den offentliga sektorn där en fasad av excellens måste upprätthållas. Englund och Sol-

brekke (2015) analyserar lärares professionalism i relation till vad de benämner som lärares professionella ansvar respektive redovisningsskyldighet, och menar att en spänning existerar mellan dessa två logiker, till exempel i form av tillit till professionen kontra kontroll. Hult och Edström (2016) tittade i sin intervjustudie på lärares erfarenheter av utvärderingsarbete och visade på lärarnas kritiska förhållningsätt till utvärdering. Lärarna i studien menade att den praktiktäna utvärdering som de förespråkade inte värdesattes av skolledningen, som istället föredrog externbaserade utvärderingar. Negativa konsekvenser för lärarnas arbete beskrivs som minskad tillit från ledningen och minskat utrymme för kreativitet och autonomi (se också Lindgren 2014, ss. 116ff).

Sammanfattning av tidigare forskning

Som framgår av litteraturgenomgången ovan utgör det systematiska kvalitetsarbete som är undersökningsobjekt i denna studie en del av en pågående utveckling mot resultatstyrning i utbildningsväsendet. Medan regering och myndigheter har förstärkt kvalitetsarbetets roll har forskning inom området höjt kritiska röster om hur detta synsätt kan påverka till exempel synen på utbildning, dess roll i samhället samt betydelsen av kvalitet i utbildningssammanhang. Även om det finns forskning som berör det systematiska kvalitetsarbetet på nationell nivå och undersökningar som visar på utvärderingars påverkan på läraryrket finns det få studier om hur huvudmän tolkar skolans mål och direktiv i sitt lokala utvärderingsarbete. Det är i denna dialog som den aktuella uppsatsen uppstår och orienterar sig i.

Empiriskt material och analytiskt ramverk

Dokument från kommunen

Det empiriska material som ingår i studien består av fyra kvalitetsredovisningar och kvalitetsanalyser från Lunds kommuns utbildningsförvaltning från 1998/2007 till 2018/19, ett spann på 20 år. Kvalitetsanalyserna är skrivna av kommunala tjänstemän på Utbildningsförvaltningen efter samställning av data från olika källor, till exempel information från skolornas rektorer eller Skolverkets statistik. I dokumenten redovisas information från det gångna årets verksamhet samt vilka mål verksamheten arbetade efter. Dokumenten har sen lämnats in till kommunens politiska organ, Utbildningsnämnden eller Kommunfullmäktige och blivit allmänna handlingar. Utbildningsförvaltningen ansvarar för de kommunala gymnasieskolorna, modersmålsundervisning, vuxenutbildningen och International School of Lund på Katedralskolan. De kommunala gymnasieskolor som ingår i förvaltningen är:

- Katedralskolan: högskoleförberedande program
- Polhemskolan: högskoleförberedande program samt idrottsgymnasium
- Spyken: högskoleförberedande program
- Vipeholmsskolan/Vipan: yrkesförberedande program
- Hedda Anderssongymnasiet (Från och med november 2018)

Kvalitetsanalyserna lämnades över till författaren efter begäran till Utbildningsnämnden och stadsarkivet i Lund via epostkorrespondens. De fyra dokument som utgör källmaterialet redovisas i tabell 1.

	SKAPEL- SEÅR	HUVUDDOKUMENTETS TITEL	SIDAN- TAL	KOMMENTAR	DIARIENUMMER
DOK. 1	1999	Kvalitetsredovisning för läsåret 1998/1999	45		UF 1999/0140
DOK. 2	2008	Utbildningsnämndens årsanalys med årsbokslut för 2007	28	Denna års kvalitetsredovisning var inkluderad i utbildningsnämndens årsanalys på s. 5-33 i dokumentet	UF 2008/0012, ärende 3
DOK. 3	2014	Kvalitetsanalys läsåret 2012/13	22		UN 2014/0104
DOK. 4	2019	Kvalitetsanalyser läsåret 2018/19	35		UN 2019/0596

Tabell 1. Kvalitetsredovisningar och –analyser i studien

Jag valde de fyra tidsperioderna för kvalitetsredovisningar eftersom var och en ägde rum efter en ändring i direktiv från Riksdagen och/eller Skolverket. Tidsspannet på 20 år tillåter en undersökning av variationer i innebörden av kvalitet i utbildning över tid. Jag

valde att börja med 1999 eftersom det var precis efter att kravet på kvalitetsredovisningar fick effekt, 2007 eftersom Skolverket då precis hade kommit ut med ett nytt allmänt råd om kvalitetsredovisning, och 2013 eftersom det var efter att den nya gymnasielagen var sjösatt. Som Bergh (2010, ss. 276-277) påpekar var införandet av krav på dokumenterade kvalitetsredovisningar en viktig vändpunkt i kvalitetsarbetets utveckling i utbildningssektorn.

Som nämnt har utbildningsförvaltningen i Lund även ansvar för kommunens vuxenutbildning, modersmålsverksamhet och internationella grundskola. För enkelhets skull fokuserar denna studie enbart på de delar av verksamheten som berör de kommunala gymnasieskolorna och kommer bortse från de delar av dokumenten som enbart rör övriga verksamheter.

Avgränsning

Undersökning av kommunala skolor valdes av pragmatiska skäl då deras kvalitetsarbete blir offentliga handlingar, och i och med offentlighets- och sekretesslagen blir offentliga handlingar tillgängliga för allmänheten, till skillnad från privata skolor som kan välja om och hur mycket av sin dokumentation som ska offentliggöras. För att studien inte skulle bli för omfattande har jag valt Lund som fall för studien eftersom Lund är en mellanstor stad med 4-5 kommunala gymnasieskolor, ett tillräckligt antal för att studien inte endast ska avspegla en verksamhets förutsättningar och syn på kvalitet.

Kvalitativ innehållsanalys

Studien kommer att tillämpa en generell form av innehållsanalys för tolkning av dokumentmaterial (Bryman 2011, ss. 505f). Bryman beskriver en kvalitativt inriktad innehållsanalys som ”sökande efter bakomliggande teman i det material som analyserats” (ibid, s. 505). Min analys av texten utgår också från ett diskursanalytiskt och konstruktivistiskt perspektiv i och med att den betraktar texten i den empiriska materialet som ett uttryck för dokumentförfattarnas syn på verklighet — och hur detta uttryck i sin tur influerar verkligheten som de beskriver (Bryman 2011, ss. 474f). Texter skapar normer, värderingar och realiteter som kan påverka vidare diskurser och handlingar. Utifrån detta perspektiv är det viktigt att analysera texten för att komma åt bakomliggande meningar, i den aktuella studien innebörden av kvalitet i utbildningssammanhang.

Berghs applikationskriterier som struktur för analysen

Innehållsanalysen struktureras med hjälp av en begreppsapparat från Berghs (2010) avhandling. Bergh undersökte vad som hände med kvalitetsbegreppet när det gjorde inträde på utbildningsarenan efter 1990-talets reformer. Men hjälp av begreppsanalytiska verktyg inhämtade från Skinner (1988) mynnade avhandlingen ut i fyra sammanfattande ”applikationskriterier”. Avsikten med applikationskriterierna var att ”undersöka strider om värdeladdade begrepps innebörder” genom att beskriva ”de villkor som ställs upp för dess användning” (Bergh 2010, s. 268). Applikationskriterier blir i denna kontext de villkor

som ställs för att få använda ordet kvalitet eller i vilka kontexter det går att diskutera i termer av kvalitet i utbildningsdiskursen.

Bergh identifierade genom sin forskning fyra sammanfattande applikationskriterier för kvalitetsgreppet i sitt material: utbildningskvalitet, resultat-kvalitet, marknadskvalitet och systemkvalitet (2010, s. 227f). Applikationskriterierna glider delvis in i varandra på den praktiska nivån men går ändå att avskilja på den abstrakta nivån, och dessa applikationskriterier blir mer eller mindre framträdande beroende på synen på utbildningskvalitet. Berghs applikationskriterier formar en praktisk bas för min kvalitativa innehållsanalys att utgå från, genom att de fokuserar på just kvalitetsbegreppet och är grundade i policy, styrdokument och intervjuer som alla på något sätt behandlar det systematiska kvalitetsarbetet inom utbildningsväsendet.

Jag kommer att använda Berghs applikationsteorier som basis för en kodning av mitt empiriska material i kategorierna utbildningsinnehård, resultat-innehård, marknadsinnehård och systeminnehård, för att se vilken eller vilka innehård av kvalitet som blir framträdande över tid. För att tydligt skilja mina tolkningar av Berghs applikationskriterier från min användning av dem som kategorier i min kodning, och betona hur jag använder dem som ett sätt att komma åt just innehård av kvalitet uttryckt i dokumenten, ger jag mina kriterier ändelsen *–innehård*. Nedan beskriver jag närmare Berghs applikationskriterier och hur jag omvandlar dem till kategorier i min analys. Jag ger sedan exempel på olika sätt på vilka dessa kategorier kan komma till uttryck i mitt källmaterial. Att använda sig av Berghs applikationskriterier som utgångspunkt för mina kategorier har två fördelar:

1. att bygga på resultat från tidigare forskning inom samma område och på så sätt inte ”göra om” samma arbete;
2. att lättare kunna jämföra mitt arbete med relevant tidigare forskning.

All text inom dokumenten kommer inte att kunna tillskrivas någon av de fyra kategorierna; de delar av texten som inte tillskrivs en kategori kommer inte att behandlas i analysen. Det är möjligt att vissa innehård av kvalitet i dokumenten inte kommer att synas i studiens resultat, men jag menar att de fyra kategorier som används i studien utgör väsentliga aspekter av kvalitet i de dokument som undersöks.

Berghs utbildningskvalitet och min kategori utbildningsinnehård

Bergh nämner utbildningskvalitet som det applikationskriterium som sammanfattar de historiskt dominerande tolkningarna av kvalitet i utbildning, till exempel demokrati och bildning. Bergh ger som exempel av betydelser av utbildningskvalitet ”kunskap, demokrati, bildning och lärande samt överhuvudtaget frågor om mål och innehåll som historiskt diskuterats och debatterats kring utbildning och undervisning” (2010, s. 278). Dessa innehård av kvalitet blev utmanande och delvis undanträngda i utbildningssfären under tidsperioden för hans undersökning. Samtidigt lyfter han fram just ämneskunskaper som ett kvalitetskriterium som fick ökat utrymme på bekostnad av andra former av kunskaper.

Berghs applikationskriterium utbildningskvalitet blir utbildningsinnebörd i min analys av Lunds kommuns kvalitetsarbetsdokument. Jag letar efter ord som bildning, elevinflytande, samhällsengagemang med mera som tecken på kategorin utbildningsinnebörd. Även text som rör kunskapsfrågor, till exempel insatser att öka elevernas kunskaper inom ett visst ämne, kan sägas passa in här.

Berghs resultat kvalitet och min kategori resultat innebörd

Bergh beskriver en kontrast mellan vad han menar är fokus på måluppfyllelse och resultat, vilket kan menas bestå i att det senare har fokus på just det som går att mäta i efterhand (2010, s. 278f). I kontrast till detta syftar måluppfyllelse på alla skolans mål som uttrycks i styrdokumentet, även de som inte låter sig mätas. Bergh menar att begreppet måluppfyllelse används även när resultat i själva verket hade varit lämpligare då betoningen i kontexten visar på att det är just resultat som avses.

I analysen av Lunds kommuns kvalitetsarbetsdokument kommer jag leta efter till exempel redovisningar av betyg och antal/andel examen som tecken på resultat innebörd.

Berghs marknadskvalitet och min kategori marknadsinnebörd

För hans applikationskriterium marknadskvalitet ger Bergh exempel som ”konkurrens, tillväxt, kundvalssystem, transparens, kedjeföretag, marknadsrykte och leverans” (2010, s. 278f).

I analysen av Lunds kommuns kvalitetsarbetsdokument kommer jag att titta efter marknadsinbörds-kategorin i det empiriska materialet som referenser till söktryck och elevunderlag. Jag kommer också att leta efter planer eller åtgärder som syftar till att öka skolornas konkurrenskraft.

Berghs systemkvalitet och min kategori systeminnebörd

Bergh beskriver systemkvalitets applikationskriterier som ”utbildningssystem, effektivitet, rättssäkerhet, likvärdiga bedömningar, systematiskt kvalitetsarbete, ansvar, systemkunskap, ständiga förbättringar, transparens, kunskapsbank och krav” (2010, s. 279f).

I analysen av Lunds kommuns kvalitetsarbetsdokument kommer jag leta efter de ovan nämnda uttrycken som tecken på systeminnebörd, men också mer specifika redovisningar av till exempel jämförelser mellan betyg och nationella prov, certifieringar, omorganiseringar, strukturmässiga styrningsförändringar och ekonomiska resultat eller ekonomisk effektivitet.

Resultat och analys

Resultat och analys kommer att presenteras i dokumentens kronologiska ordning. Under varje sektion kommer jag lyfta fram de delar av dokumenten som illustrerar innebörder av kvalitet i dokumenten utifrån utbildningsinnebörd, resultatbörd, marknadsinnebörd och systeminnebörd, organiserat under rubriker som belyser hur innebörden kommer fram i dokumenten. Dispositionen följer till stora delar dokumentens egna. I slutet av varje dokumentets sektion sammanfattar jag resultatet av analysen av detta dokument.

Analys av kvalitetsredovisning 1998/1999

En definition av kvalitet som fokuserar på utbildning och system

Dokumentet inleds med ett förord där "kvalitet i skolarbetet" definieras som "i vilken utsträckning elever når de mål som finns formulerade i läroplaner och skolplaner" samt fyra vidare punkter: "elevers och föräldrars inflytande", "ledningsfrågor", "hur elevernas lärande organiseras" och "hur eleverna trivs i skolan" (förorden finns på s. 3 i dokumenten). Den första definitionen, "i vilken utsträckning elever når de mål som finns formulerade i läroplaner och skolplaner" visar en stark och tydlig koppling till utbildningsinnebörd genom att hänvisa till läroplaner; samma sak gäller för "elevers och föräldrars inflytande". De nästkommande två punkterna, om ledning och organisation, syftar i stället på systeminnebörd. Den sista punkten, som handlar om elevernas trivsel, är svårare att koppla till en av kategorierna men kan hamna i antingen utbildningsinnebörd eller marknadsinnebörd beroende på vad syftet är med att uppnå elevtrivsel; om det till exempel handlar om att nöjda elever presterar bättre skulle det passa bäst under utbildningsinnebörd, medan om elevtrivsel i stället handlar om att höja skolans rykte kan detta istället vara en markör för marknadsinnebörd. Kontexten tyder dock på att det är utbildningsinnebörd som ligger bakom denna målskrivelse. Vidare under förordet tas dokumentets kontext i kommunens kvalitetsarbete upp och lagstiftningen hänvisas till, vilket återigen tyder på ett systemfokus.

Nästa sektion inleds med listor över prioriterade områden inom utbildningsförvaltningen under kommande år: "Demokrati", "Etik i skolan", "Språkutveckling", "IT-utveckling", "Elevernas rätt till stöd", och "Elevernas valfrihet vad gäller tillgång till utbildning" (s. 4). Målen är blandade vad gäller synen på kvalitet. "Demokrati", "Etik i skolan" och "Språkutveckling" återspeglar ett utbildningskvalitetsfokus, men "IT-utveckling" kan kopplas till flera mål beroende på vad som menas med utveckling och vem/vad som ska utvecklas, vilket jag kommer att återkomma till. "Elevernas rätt till stöd" är en rättssäkerhetsfråga och kan på så sätt kopplas till systeminnebörd. "Elevernas valfrihet vad gäller tillgång till utbildning" kan utan vidare förklaring tolkas som elevernas val vad gäller program och är på så sätt en aspekt av marknadsinnebörd.

Systematik och undervisningsmässiga förhoppningar för IT-satsning

I dokumentet lyfts ett antal särskilt prioriterade områden fram som Utbildningsförvaltningen har jobbat med under det senaste året. Den första området som tas upp på ett fördjupat sätt i dokumentet är förvaltningens IT-satsning, vilken är en del av ett kommungemensamt arbete (ss. 4-8). I den har investeringar i infrastruktur, fortbildning och ”pedagogiska utvecklingsprojekt” ingått. Sektionen präglas av en skiftning mellan utbildningsinnehåll och systeminnehåll. Till exempel ger följande citat intryck av ett fokus på systeminnehåll:

Kvalitetsarbetet har dock hämmats av att program för kvalitetsutveckling i Skolplan för Lunds kommun 1997-98 inte följts upp och genomförts. (s. 5)

Förbättrad resursanvändning och undervisningsorganisation med stöd av IT... (s. 6)

Personal som kan hjälpa till då tekniska problem uppstår är en bristvara på de flesta skolorna. (s. 6)

Det finns också en tabell på sida 7 och en graf på sida 8 som visar i vilken omfattning lärarna har anammat datorer i sitt arbete (tabellen) och på vilket sätt datorerna används i undervisning (graf). Detta tolkar jag som ett systeminnehållsperspektiv på kvalitet då omfattningen av användning av datorerna står i fokus, speciellt lärarnas, och att ökningen av användandet är ett mål i sig, då tabellen och grafen presenteras utan kommentar.

Å andra sidan visar redovisningen av IT-satsningen tydliga tecken på utbildningsinnehåll. En lista på sida 5 lyfter fram sätt som datorerna ”lyckas skapa ett lärande, som tidigare inte var möjligt”. Här lyfts aspekter av datoranvändning som: ”träning av logiskt tänkande”, ”nya möjligheter för förståelse av begrepp” och ”unika möjligheter att förstå”. Det förekommer också en diskussion om riskerna med en likartad undervisning:

Risken ligger i att vid de flesta tillfällen då datorn används i undervisningen och i de flesta ämnen upprepas samma arbetsform (s. 6)

Dessutom nämns i texten hur eleverna ser på sina färdigheter:

... anser sig ha goda färdigheter i att använda datorn som arbetsredskap inför fortsatta studier eller arbete. De bedömer detta som en mycket viktig färdighet (s. 6)

Detta visar på ett tydligt utbildningsinnehållssynsätt då både elevernas egna perspektiv på utbildning och utveckling av specifika färdigheter lyfts fram som positiva. Sambandet mellan datorernas användning och de mått som presenteras för att utvärdera resultaten av IT-satsningen, som till exempel i vilken utsträckning lärarna använder datorerna, och skolans övergripande mål förblir dock oklara.

Elevinflytande formellt men inte reellt

Nästa del av dokumentet behandlar arbetet med ”Demokrati och inflytande” på förvaltningens skolor (ss. 9-10 i dokumenten). Denna del av dokumentet kan bäst kopplas till utbildningsinnehåll, då fokus ligger på elevinflytande och demokrati, som traditionellt syftar till att främja utbildningens medborgarskapande uppdrag:

På förvaltningens samtliga skolor arbetar man aktivt med att finna former för elevernas inflytande över, men också ansvar för, det egna lärandet ska kunna öka. (s. 9)

Detta inflytande knyts till klassrummet:

... möjligheter till innehåll och utformning av den egna undervisningen (s. 10)

Det finns olika uppfattningar om elevernas möjligheter till inflytande över det dagliga arbetet i klassrummet (s. 10)

Elevernas möjligheter till inflytande i formella sammanhang har ökat medan inflytandet över undervisningssituationen inte förbättrats i någon nämnvärd omfattning. (s. 10)

Systeminnebörd syns dock även i texten i formuleringar så som att eleverna ska vara med i ”planerings- och arbetsgrupper”, ha ”formellt inflytande” och delta i ”utvecklingsarbete”. Detta konstateras dock inte påverka själva undervisningen, vilket visar på en medvetenhet om att systeminnebörden av kvalitet inte alltid översätts till en reell förändring i sammanhang utanför den formella situationen, till exempel när det kommer till utvecklingen av eleverna mot de nationella målen.

Rektorerna väljer att lyfta fram system

Under en rubriken som heter ”Övriga områden” redovisas av rektorerna själva valda utvärderingsområden. Denna sektion visar på ett starkt systeminbördsfokus. Till exempel har både Polhemsskolan och Vipeholmsskolan valt att fokusera på utvärdering av omorganisationer av personalen och lärarnas inställning till dessa. Det nämns på ett ställe att omorganisation ska syfta till förändringar i undervisning, men går inte djupare i vad det skulle innebära:

Förändringar av pedagogisk karaktär med nya arbetssätt, mer samverkan och utveckling av arbetslag har påbörjats och uppfattas i stort sett positivt av lärarna, även om någon direkt förändring av undervisningen och arbetet med eleverna ännu inte skett i någon större omfattning. (s. 12)

Ekonomi och betygsstatistik avskilt från resten av texten

Den andra hälften av dokumentet innehåller redovisningar av ekonomi och betyg under en sektion som rubriceras ”Uppföljningen”. Systemperspektivet visar sig främst genom redovisning av ekonomiska aspekter på skolverksamhet med betoning på effektivt utnyttjande av resurser, som kostnad per elev nerbrutet till kostnader för hyra, läromedel och så vidare. Personal och lokalresurser ingår också i systeminbördssynsättet och är framträdande i sektionen.

Resultatinnebörd gör inträde i dokumentet i uppföljningssektionen genom presentation av genomströmningssiffror och betygsstatistik. Tabeller och grafer över betygsstatistik presenteras för varje skola så som jämförelse mellan kommunens skolor och mellan kommunen och riket. Intressant är att det också återfinns under rubriker som heter ”Resultat” och ”Betygsstatistik”. Detta tyder på att kommunen betraktar genomströmning och betyg som ett sätt, eller det främsta sättet, att undersöka om de har lyckas med uppdraget och sina mål.

Sammanfattande analys av kvalitetsredovisning 1998/1999

Sammanfattningsvis kan man säga att dokument 1 från 1998/1999 präglas av ett syftande mellan utbildningsinnebörd och systeminnebörd med en avgränsad del fokuserad på just resultat-innebörd. Elevinflytandespekten på utbildningsinnebörd är särskilt framträdande och elevernas utveckling i kunskaper och färdigheter inom det specifika området IT lyfts fram, men ibland redovisas mått på resultat utan tydlig koppling till verksamhetens mål. Samtidigt visar diskussionen i båda områdena tecken på systeminnebörd med hänvisning till när det till exempel tas upp organisations- och arbetsgruppfrågor relaterade till dessa områden. Systeminnebördsfrågor återkommer senare i dokumentet med redovisningar av kostnader per elev i olika områden. Resultatinnebörd visar sig senare i dokumentet genom omfattande redovisningar av genomströmnings- och betygsstatistik. Det tydligaste resultatet var frånvaron av marknadsinbörden.

Analys av kvalitetsredovisningen 2007

Ett nytt analysverktyg ger systeminnebörd

Kvalitetsredovisningen för 2007 inkluderades i dokumentet Utbildningsnämndens årsanalys med årsbokslut för 2007 under rubriken "Kvalitetsredovisningen" och inleds med ett stycke text som beskriver dokumentets underlag. Systeminbörden är framträdande, med hänvisningar till "kvantitativa angreppssättet" och användandet av "beslutsstödsverktyget Hypergene EOS". Det förklaras aldrig i texten exakt hur Hypergene EOS fungerar eller hur det stödjer beslutsfattande.

Åtgärder visar på skillnad i vald kvalitetsinnebörd

Under rubriken "Åtgärder enligt föregående kvalitetsredovisning" redovisas genomförda åtgärder på gymnasieskolorna Spyken, Polhem och Vippan med anledning av föregående års kvalitetsredovisning (s. 6). Fokus skiljer sig åt mellan de olika skolorna. För gymnasieskolan Spyken lyfts resultat-inbörden fram då fokus ligger på hur andelen elever som fullföljer program har förbättrats och betygsgenomsnitt i utvalda områden har höjts. För Polhem och Vippan ligger fokus istället på utbildningsinbörden, då åtgärder inom till exempel värdegrundsfrågor och undervisning lyfts fram:

Värdegrundsfrågor och ordningsregler har fått hög prioritet (Polhem, s. 6)

... nya former för introduktion och studieteknik provats... (Polhem, s. 6)

Skolans satsning på att ge eleverna undervisning i "Livskunskap och hälsa" har fortsatt. (Vippan, s. 6)

Både Spykens och Vipans åtgärder lyfter fram elevinflytande på ett liknande sätt som gjordes i 1999 års kvalitetsredovisning (ss. 12-13 & s. 14). Elevinflytande, som kan ses som ett tecken på utbildningsinnebörd, får sitt uttryck i ett systemfokus:

Elevernas inflytande har prövats i nya former bland annat genom att elevrepresentanter är med på arbetslagsmöten (Polhem, s. 6)

En ny arbetslagsorganisation har införts för att öka elevernas inflytande över sitt lärande.
(Vipan, s. 6)

Det formella elevinflytande lyfts fram utan att förklara hur elevernas reella makt över sin lärandesituation ökas.

Organisation i rampljuset när skolorna beskrivs

Åtgärdssektionen följs av en sektion med rubriken ”Förutsättningar för enheternas måluppfyllelse” (ss. 7-12). I denna sektion redovisas till exempel ekonomiska tal, antal elever och personalstatistik tabellvis. Fokus är på de organisatoriska faktorerna i systemet, alltså systeminnebörden i kvaliteten. Vidare, under ”Arbetet i enheten”, presenteras för varje enhet i Utbildningsförvaltningen - alltså de fyra gymnasieskolorna som fanns vid den tidpunkten, samt komvux och modersmålsenheten - information om de program som erbjuds av gymnasieskolorna samt och elevunderlag. I Vipans och Polhems fall fokuseras det uteslutande på program, elevunderlag, lärare och lokaler:

Vipan är kommunens yngsta gymnasieskola med dess största i allt utom antal elever som vid läsårets mittpunkt var ca 1350. Störst, eftersom personalen är ca 250 anställda (60% kvinnor och 40% män), lokaler omfattar ca 20 000 m² i 13 olika byggnader och budgeten ca 132Mkr. (ss. 12-13)

Polhemskolan är Lunds största gymnasieskola med ca 2 000 elever fördelade på följande utbildningar. (s. 14)

Både Vipan och Polhems sektioner ovan lyfter fram att de är störst bland Lunds gymnasieskolor och väljer att fokusera på systemkvalitet. Detta ger intryck av att det råder en viss konkurrens mellan skolorna för att vara dominerande i Lunds utbildningslandskap, men varför skolorna skulle vara i konkurrens – huruvida det handlar om att locka till sig elever eller få utökade resurser – framgår inte i texten.

Det finns dock andra aspekter av verksamheten som kommer fram under ”Arbetet i enheten”. Spyken ger uttryck för en mycket blandad kvalitetsinnehåll under rubriken ”Arbetet i enheten” (s. 12). Till exempel beskrivs i Spykens sektion, förutom information om elever, personal och program, även skolans vision: ”Spykens vision är att ge eleverna kunskap, kompetens och positiva erfarenheter inför framtiden”. Spykens sektion betonar också de många kurser som erbjuds, vilket ger eleverna bredd och möjligheter, och nämner att elevaktiviteter ”är mycket berikande för skolans utveckling”. Detta ger intryck av ett utbildningsinnehållsfokus. Samtidigt nämns också förbättrade studieresultat i texten, ett fokus på resultat innehåll.

Katedralskolans sektion (s. 13) har huvudsakligt fokus på system, med information om till exempel att skolan är äldst och vilka program som erbjuds på skolan, men innehåller även en sektion som beskriver elevernas extrakurrikulära aktiviteter och ger uttryck för ett utbildningskvalitetsfokus. Exempel på detta är att eleverna ”deltar i kunskapsstävlingar i olika ämnen”, och har ”ett rikt utbud av elevföreningar”. Den nämns också att skolan är många elevers förstahandsval av gymnasieskola, möjligtvis uttryck för ett fokus på konkurrens och marknadsinnehåll av kvalitet.

Några sidors betygsstatistik

Nästkommande rubrik i kvalitetsredovisningen heter ”Utbildningsresultat” och innehåller betygsstatistik (ss. 15-17). Sektionen är förhållandevis kort, ungefär två sidor, och redovisar genomsnittliga betyg, uppnådd högskolebehörighet och uppnådda slutbetyg. Sektionen är en tydlig indikator på resultatinnbörden i kvalitet. Källan till statistiken uppges vara ”Hypergene EOS”; den nya stödverktyget tar plats i dokumenten.

Ett språkutvecklingsarbete som uttrycks i betyg och särskilt stöd

Nästkommande delen av dokumentet väljer ut ett antal ”Kvalitetsområden”. I sektionen ”Lärande, kunskaper och färdigheter” (ss. 17-19) redovisas skolornas arbete med språkutveckling och flerspråkigheter, efter direktiv från Utbildningsnämnden. Vad som först ser ut som ett fokus på utbildningsinnehård i kvalitet skiftar snabbt till system- och resultatfokus, eftersom betyg i svenska, svenska som andraspråk och engelska används som indikatorer på skolornas språkarbete. På samtliga skolor lyfts också fram som en kvalitetsaspekt att ett diagnostiskt prov genomförs i årkurs 1, som ett sätt att fånga upp elever i behov av särskilt stöd så att de kan erbjudas extra resurser. Den skola som betonar språkets betydelse för inlärdning är Vipan: ”Språkbruket diskuteras och hur man använder språket. Arbetssätt som innebär att rätt faktauttryck används inom respektive områden pågår och fortsätter framöver” (s. 18). Här kan man möjligtvis se ett perspektiv på språkets betydelse som även innefattar utbildningsinnehörden av kvalitet, i stället för att stanna i resultat- och systeminnehörden.

Elevhälsan som systemproblem

”Hälsa och miljö”-sektionen redovisar svar på hur eleverna mår då en enkätundersökning genomförs på skolorna och resultatet presenteras. Resultatet diskuteras och under respektive skola listas de olika åtgärder som varje skola har gjort för att förbättra elevernas hälsa. Fokus i problemet ligger här utanför själva undervisningen och istället på den omkringliggande organisationen av skolan. Ett exempel på detta är det under Polhems sektion konstateras att ”Skolans uppfattning är att eleverna mår sämre idag än för några år sedan på grund av bland annat korta kurser med betyg efter varje avslutad kurs och höga intagningspoäng till fortsatta utbildningar” (s. 20). De lösningar som föreslås är också systemfokuserade, till exempel förlängd skrivtid för vissa elever, justering av den fysiska skolmiljön, och parallellläsning av kurser.

Utbildningsnämnden vill visa Lund som konkurrenskraftig och rättvis

”Nämndens kvalitetsområden” innehåller underrubrikerna ”Lund i ett internationellt sammanhang”, ”Lund – en attraktiv skolkommun”, ”Internationell utbildning inom många områden”, ”Mångfald – en rik källa till kunskap” och ”Internationellt konkurrenskraftiga matematikkunskaper” (ss. 21-24). De tre första rubrikerna antyder en önskan hos Lund och stadens skolor att se bra ut inför omvärlden, vilket ger uttryck för marknadsinnehörden. Detta är dock svårt att förankra i texten eftersom den består av tabeller och statistik som

redovisar hur många elever som läser språk, hur många internationella elever som skolorna har tagit emot samt hur många elever som reser bort på utbytesstudier. Det framgår inte vidare i texten varför Lund ska vara en attraktiv internationell skolkommun, om det beror på till exempel att Lund ska attrahera flera elever eller om Lunds elever ska bli rustade att konkurrera internationellt, men det är förmodligen en blandning av dessa. Den sista underrubriken, ”Internationellt konkurrenskraftiga matematikkunskaper”, är tydlig i sitt konkurrensinnebördsfokus, och innehåller statistik över elevernas betyg i matematik. Både den första underrubriken och den sista visar dessutom på resultatinnebörd då de innehåller betygsstatistik.

Den underrubrik som sticker ut mest under ”Nämndens kvalitetsmål” är den andra, ”Mångfald – en rik källa till kunskap” (ss. 23-24). Tittar man närmare på texten under rubriken ser man att de mål som behandlas inte alls handlar om kunskap, utan att förebygga kränkande behandling:

”Mål: alla i skolans verksamhet ska uppleva att etnicitet, religiös tillhörighet, kulturella uttrycksformer, genus och sexuell tillhörighet alltid respekteras i skolan”

”Mål: ingen i skolan ska uppleva kränkande behandling”

Vidare presenteras under dessa mål enkätsvar från eleverna som handlar om stämningen på skolan och likabehandling. Det nämns inte under texten hur mångfald skulle bli en ”källa till kunskap”, vilket hade kunnat vara uttryck för ett fokus på utbildningsinnebörd, utan i stället ligger fokus i texten på systeminbörden då likabehandling och förebyggandet av kränkning tas upp.

Skolornas egna mål utbildningsfokuserade

”Enhetens kvalitetsområde” innehåller sektioner från varje enhet där de redovisar självvalda kvalitetsarbetsområden, sam en gemensam sektion som handlar om nämndens likabehandlingsplan (ss. 24-26). För Spykens del presenteras en enkät som har genomförts inom det estetiska programmet som handlade om huruvida eleverna fick det stöd de behövde, hur de upplevde arbetstempot och om de hade möjlighet att påverka arbetssättet inom varje kurs/karaktärsämne. I Polhems sektion presenteras deras arbete med värdegrundsfrågorna, bland annat framtagning av ordningsregler som diskuteras med eleverna vid starten på skolåret. Vipans sektion diskuterar en omorganisering av arbetslag inom skolan för att öka samarbete mellan kärnämnen och karaktärsämnena. Katedralskolans sektion framhåller deras arbete med att öka elevnärvärdet.

Där skolornas egna arbete kommer fram i sektionen ”Enheternas kvalitetsområde” visas en mer koncentrerad utbildningsinnebörd av kvalitet, som samtidigt innehåller en del systeminbörd. Ett bra exempel på detta är Katedralskolans sektion. Målet med kvalitetsarbete är att öka elevnärvärdet – en faktor som ligger på en övergripande systemnivå, men samtidigt redovisas i undervisningsnära termer. En lista med faktorer som ska arbetas med för att uppnå högre elevnärvärdet innehåller till exempel ”Att varje lektion ska ge ett mervärde i förhållande till att studera hemifrån” och ”Att eleven känner medbestämmande vid planering av lektionsinnehållet”.

Den sista delen under ”Nämndens kvalitetsområden” är mycket kort och diskuterar den likabehandlingsplan som har utformats av Utbildningsförvaltningen och som ska ligga till grund för gymnasieskolornas egna likabehandlingsplaner (ss. 26). Innehållet i dessa planer detaljeras dock inte och fokuset stannar på systeminnebörden av kvalitet.

Politiska mål som är breda och svåra att följa upp

”Utbildningspolitiska programmets mål”-delen av dokumentet innehåller underrubriker som följer mål i det kommungemensamma utbildningspolitiska programmet. Under varje underrubrik återges ett mål och en text, ibland med tabell, som beskriver hur arbetet med det målet ser ut i verksamheterna (ss. 26-31). En del av målen har följts upp med hjälp av en enkät som har besvarats av antingen lärare eller elever; andra gånger visas statistik över till exempel antagningspoäng på de olika programmen. Några av de utbildningspolitiska målen är tydligt fokuserade på utbildningsinnebörden i kvalitet. Under ”Utbildningens syfte” står det till exempel:

”Verksamheten ska lägga grunden till ett livslångt lärande, ge goda förutsättningar för delaktighet i samhället och för vidare studier samt stimulera lusten att lära och att inhämta kunskaper. Skolan skall utgå från vars och ens förmåga. Elever ska mötas av utmaningar som utvecklar deras intellektuella förmåga, kritiskt tänkande, kreativitet, hälsa och sociala medvetenhet. Skapande arbete och lek ska vara delar i ett aktivt lärande som är anpassat efter individens förutsättningar och som bidrar till en allsidig utveckling.” (s. 26)

Denna definition av utbildningens syfte sätter elevens lärande i fokus och har en tydlig koppling till traditionella förståelser av utbildningens uppdrag. Andra mål som uttrycker ett liknade tydligt fokus på utbildningsinnebörden är ”Demokratisk fostran, integration och mångfald” samt ”Inflytande och delaktighet. Medbestämmande.” Det som är gemensamt för dessa tre underrubriker är att de också har mycket korta beskrivningar av uppföljning. ”Utbildningens syfte” följs upp med statistik från svar på en fråga i en enkät skickad till lärare; ”Demokratisk fostran, integration och mångfald” innehåller en text som hänvisar läsaren till en annan del av dokumentet (Mångfald – en rik källa till kunskap); och ”Inflytande och delaktighet. Medbestämmande.” följs upp med en tabell med som visar statistik från svar på två frågor i en enkät skickad till elever, nedbruten på skolenivå. Denna kortfattade behandling tyder på att de politiska målen är breda och svåra att redovisa och sammanfatta i dokumentet.

Under rubriken ”Behov och önskemål” finns det utbildningspolitiska målet: ”Verksamheten i förskolan och skolan ska dimensioneras och utformas efter konstaterade behov och med hänsyn till elever och föräldrar” (ss. 27-28). Det handlar alltså om att se till att organisationen är anpassad efter det behov som finns. En tabell som redovisar statistik över antagna till program inom kommunen, även för fristående gymnasieskolor i Lund, presenteras och följs av en kort text. Det står i texten att ”Andelen intagna på förstahandsval har överlag höga procentsatser.” Det viktiga här blir att organisationen av platser på kommunens skolor uppfyller elevernas önskemål och ger uttryck för ett kvalitetsperspektiv med systeminnebörd.

Ett stolt Lund

Sista delen i kvalitetsredovisningen för 2007 är ”Nämndens sammanfattande analys” (ss. 31-33). Det konstateras här bland annat att Lunds gymnasieskolor ”när resultat i förhållande till de nationella målen bland de främsta i riket” till en ”ekonomisk resursinsats [...] 1,2 % under den statliga strukturkostnadsnivån för Lunds kommun”, vilket gör att det är ”en stor utmaning för verksamheterna inom Lunds utbildningsförvaltning att bli ännu effektivare”. Samtidigt står det längre fram att ”Ingen verksamhet är dock så bra att den inte kan göra mer för att nå sitt optimum.” Under sammanfattningen lyfts vikten av en ”stärkt kvalitetssäkringsprocess” fram för att förbättra verksamheterna. Det konstateras att under de åren som utbildningen har styrts av mål- och resultatstyrning har fokusen varit mer på mål än resultat, men att ”Lunds skolors kvalitetsredovisningar är på god väg att erbjuda effektiva uppföljningsverktyg i ett mål- och **resultat**styrningssystem” (betoningen i originalet). Detta är enligt dokumentet tack vare utvecklandet av IT-system. Texten fortsätter med att beskriva kvalitetsredovisningens sammanhang i kvalitetsarbetet, även med reflektion över hur den har utvecklats i kommunen sedan arbetet med kvalitetsredovisning påbörjades och förändrats med hjälp av analysverktyg. Texten har en mycket tydlig prägel av systeminnebörden i kvalitet. I sista stycket under ”Nämndens sammanfattande analys” byts fokus till marknadsinnebörden då det förutspås en ”hårdnade konkurrens” med anledning av ”minskande antal ungdomar i gymnasieåldern och ett större antal aktörer på marknaden”.

Sammanfattande analys av kvalitetsredovisning 2007

Sammanfattningsvis kan man säga att kvalitetsredovisningen 2007 ger uttryck för en syn på kvalitet i utbildning som domineras av systeminnebörden, till exempel i redovisningen av enheternas förutsättningar och hur det nya analysverktyget lyfts fram, men med inslag av utbildnings- och resultat-innebörden. I inledningen och avslutningen av dokumentet visas ett fokus på själva kvalitetsarbetet, då dess disposition och plats i verksamheten diskuteras. Organisation i termer av till exempel program och återkommande former av stödinsatser och elevhälsoinsatser samt resurser i termer av till exempel personal och lokaler är framträdande genom hela dokumentet. Där utbildningsinnebörden av kvalitet lyfts fram blir den övertagen av en annan innebörd – till exempel när elevinflytande blir en fråga om hur eleverna representeras i organisationen – eller inte utvecklad vidare – till exempel under det utbildningspolitiska målet ”Utbildningens syfte”. Det finns dock exempel i dokumentet där det undervisningsnära arbetet betonas, speciellt när skolornas egna kvalitetsarbete lyfts fram, till exempel under ”Enheternas kvalitetsområde”. Enkät är en vanligt förekommande form att undersöka de olika kvalitetsområdena, men betygsstatistik förekommer också flitigt genom dokumentet och ger uttryck för ett fortsatt perspektiv av resultat-innebörden av kvalitet. Marknadsinnebörden är minst synlig, men uppträder ibland främst i form av ett internationellt perspektiv och attraktivitetsperspektiv, då Lunds skolor ska framstå som attraktiva för internationella elever och samtidigt producera elever som kan konkurrera internationellt med språk- och matematikkunskaper.

Det finns också en medvetenhet, uttryckt allra sist i texten, om att en tid av ökad konkurrens med fristående aktörer kan komma i framtiden när elevunderlaget minskar.

Analys av kvalitetsanalys 2012/13

Gy11 och kvalitetsarbete i rampljuset

Kvalitetsanalysen för Utbildningsförvaltningen 2012/13 börjar med en sammanfattning (ss. 2-3). Det första som konstateras är att mycket av arbetet det föregående året har handlat om implementering av den nya gymnasieläroplanen (Gy11), vilken direkt ger intrycket av att detta dokument kommer att fokusera på en övergripande organisationsnivå och systeminnehåll av kvalitet. I andra stycket skiftas dock fokus till resultat innehåll då betygsresultat från föregående år redovisas. I stycket därpå växlar fokus igen till utbildningsinnehåll, då ett nytt pedagogiskt arbetssätt har implementerats, "Bedömning för lärande". Bedömning för lärande är ett kommungemensamt utvecklingsprojekt som har utgångspunkt i forskning och fokus på "klassrumsnära frågor", varför jag tilldelar den etiketten utbildningsinnehåll. Det fjärde stycket under sammanfattningen återgår till systemfokus då arbete med förstelärartjänster beskrivs.

Nästkommande sektioner i dokumentet beskriver dokumentens underlag och disposition (s. 4-6). Sedan kvalitetsredovisningen för 2007 har denna del av dokumentet vuxit väsentligt och tar nu upp en hel sida. Underlaget består enligt texten av verksamheternas egna kvalitetsredovisningar, "kvalitetssäkringsverktyget Qualis", en kommungemensam enkät till elever i årskurs 2, och betygsstatistik från "Hypergene/KOLADA". Det beskrivs också hur "kvalitetsdialoger" har genomförts mellan skolorna som en del i det systematiska kvalitetsarbetet. Vidare följer disponeringen i dokumentet "Qualisverktygets huvudprocesser"; det är kvalitetsstödsverktyget som bestämmer kvalitetsanalysens upplägg. Det finns en tabell som knyter varje "huvudprocess" till ett kommunfullmäktigemål angående utbildning; flera huvudprocesser delar samma mål. Sammanfattningsvis kan man säga att texten har ett systemfokus och mycket uppmärksamhet ägnas åt att tydligt visa hur och var det systematiska kvalitetsarbetet kommer att redovisas. Vidare har ett analysverktyg fått en avgörande roll i hur det systematiska kvalitetsarbetet läggs fram, ett tecken på att det är mätande som bestämmer vad som uppmärksammas och inte verksamhetens egna mål.

System prioriterades föregående år

Näst presenteras uppföljningar av förra årets fyra gemensamma områden som prioriterades föregående år, som var för sig får en uppföljningsbeskrivelse under en underrubrik: "GY11/VuX12/GyS13", "Systematiskt kvalitetsarbete", "Bedömning för lärande" och "Hälsa". Av dessa områden har bara "Bedömning för lärande" fokus på en utbildningsinnehåll i kvalitet; resten sätter istället fokus på system. Under "GY11/VuX12/GyS13" beskrivs implementeringen av de nya styrdokumenterna i övergripande termer av "ämnesplanegrupperna" och utvecklandet av "nya och väl fungerande rutiner" (s. 7). Områdena

som lyfts fram är ”dokumentation av studieresultat, pedagogisk kartläggning, särskilt stöd och likvärdig bedömning”. Under ”Systematiskt kvalitetsarbete” beskrivs implementering av Qualis som ”struktur för kvalitetsarbete” och att detta arbete ska fortsätta nästa läsår. Under ”Bedömning för lärande” beskrivs denna satsning i termer som hör till utbildningsinnehåll i kvalitet, som till exempel ”kunskapssyn och syn på lärande”, ”utveckla återkoppling inom skolans praktik” samt ”utvecklad undervisningspraktik och högre läroplansuppfyllelse” (s. 8). Under ”Hälsa” blir systeminnehåll återigen framträdande, då elevhälsan redovisas med enkätsvar från elever och åtgärder för att minska stress hos eleverna, så som ”preparandkurser, avslappningsövningar och ACT-kurser” (s. 8).

Kunskaper i termer av betyg och särskilt stöd

Nästa avsnitt i dokumentet har huvudrubriken ”Qualisverktygets kvalitetsområde”, och den första underrubriken heter ”Kunskaper och färdigheter” (ss. 8-13) och kopplas till det första av kommunfullmäktiges mål: ”Det nationella uppdraget ska fullgöras med goda resultat, hög kvalitet och hög effektivitet. Kunskapsmålen ska sättas i fokus” (s. 8).

Det första som redovisas här är betygsstatistik. Genomsnittliga betygspoäng anges för samtliga skolor, jämfört med kommunen som helhet och nedbrutet efter kön, i fem tabeller (ss. 9-10). Korta kommentarer efter varje tabell lyfter fram det positiva i statistiken: ”Många av de yrkesförberedande programmen i Lund ligger under den genomsnittliga betygspoängen för riket. Den genomsnittliga betygspoängen har sjunkit marginellt i riket det senaste året, medan Lund istället legat konstant under samma tid” (s. 9). Det konstateras här att även om betygsgenomsnittet för yrkesförberedande program i Lund är lågt, har de inte sjunkit så som rikets har. Resultaten presenteras på ett sätt som ska lyfta fram Lund i bästa möjliga ljus. Sektionen visar på ett resultatfokus i kvalitet, utan inslag av de andra kvalitetsinnehållerna.

Under de nästkommande underrubrikerna redovisas satsningar inom ett antal områden inom ”Kunskaper och färdigheter” som ger uttryck för ett systeminnehållsfokus. Till exempel står det under ”Likvärdig bedömning” i samband med en diskussion om tillämpningen av ”Pysparagrafen” i Gy11: ”Personal från Skolverket föreläste och syftet var bl.a. att få en mer likvärdig tillämpning av paragrafen” (s. 11). Ett annat exempel är hur det under ”Elever i behov av särskilt stöd” nämns ”revideringar och förbättringsarbete med kartläggningar och åtgärdsplaner” (s. 11). Under ”Statistiskt underlag” lyfts behovet av ”bättre analysverktyg för att bedöma elevernas kunskapsutveckling på grupp och programnivå” fram. För att få till ett bättre kvalitetsarbete efterfrågas fler analytiska verktyg, ett tecken på fokus på systeminnehåll i kvalitetsarbetet.

Det organisatoriska mot det undervisningsnära

Nästa sektion från Qualisverktyget heter ”Trygghet och trivsel” och inleds med fullmäktigemål 2: ”Lugn, trygghet och arbetsro ska präglade våra skolor och förskolor” (s. 14). (ss. 14-16). Detta avsnitt i dokumentet innehåller både system- och utbildningsinnehåll i

texten. Exempel på systeminnebörden är till exempel där det lyfts fram problem med lokalbrist, ökad spridning av likabehandlingsplanen i verksamheterna, och rutiner för uppföljning av elevernas närvaro. Exempel på utbildningsinnebörden å andra sidan är där det diskuteras ”lära-känna-övningar och andra sociala aktiviteter med syfte att skapa en tillhörighet”, en temadag på Vippan med tema ”Kärlek och relationer” och att det är viktigt att ”skolorna arbetar med pedagogiska insatser för att lyckas” få ner elevfrånvaro. Dessa exempel har ett gemensamt fokus på det sociala och undervisningsnära arbetet i verksamheterna.

Satsningen Bedömning för lärande ökar utbildningsfokus i texten

”Elevernas ansvar för eget lärande” utgör nästa sektion, och inleds med fullmäktigemål 3 (ss. 16-19): ”Elever, föräldrar och personal ska ha ökade möjligheter till insyn, delaktighet och påverkan”. Texten innehåller ett antal underrubriker, men gemensamt för alla är att de berör elevernas inflytande över och ansvar för sina studier. Arbetet med Bedömning för lärande tas upp här också, som ett led i arbetet med att öka elevernas delaktighet i sitt lärande. Beskrivningarna är mycket elev-, undervisnings- och lärandefokuserade, med uttryck som ”att tydliggöra (och synliggöra) lärandeprocessen”, ”eleverna tränas i sitt lärande genom att själva planera sin lektionstid” och ”eleverna i ökad grad har fått reflektera över sitt lärande och att de dokumenterar detta bl.a. inför utvecklingssamtalen”. Därför återspeglar denna sektion en utbildningsinnehörd i kvalitet.

En förståelse för verksamhetens komplexitet

Sista huvudsektionen i dokumentet heter ”Arbetsätt och lärarroll” (ss. 19-20) och det återknyts till fullmäktigemål 1. Underrubrikerna är ”Lust för lärande”, ”Elevernas arbetsätt”, ”IT och digitalt lärande” och ”Lärarnas roll”. Under ”Lust för lärandet” beskrivs det i texten hur viktigt det är med balans i skolans utvecklingsarbete: ”För att få balans i fortsatt viktigt arbete med såväl bedömning för lärande som implementering av nya kunskapskrav så har flera skolor särskilt lyft glädjen och lusten att lära” (s. 19). Det uttrycks här således en medvetenhet om att verksamheten i skolan är komplex och utvecklingsarbete kan vara krävande, men fokus på kärnuppdraget lärande är fortsatt viktigt.

Vidare i texten beskrivs hur Spyken har som idé att variation i arbetsformer är viktigt. ”Elevernas arbetsätt” och ”Lärarnas roll” fortsätter på samma tema och betonar att eleverna ska känna sig utmanade och att lärarna ska ”testa sig till lärande” med andra lärare. Viktiga kompetenser för lärare på Spyken beskrivs som att vara ”duktiga ämnesexperter”, ”ta till sig feedback eftersom detta är en källa till utveckling” och att lärarna ska ”ha höga positiva förväntningar på eleverna”. Med fokus på elevernas lärande och relationen mellan elever och lärare ger texten under underrubrikerna ”Lust för lärande”, ”Elevernas arbetsätt”, och ”Lärarnas roll” uttryck för ett utbildningsinnehördsfokus i kvalitet. Underrubriken ”IT och digitalt användande” skiljer sig dock från de övriga underrubrikerna i sektionen då texten visar ett fokus på systeminnebörden i kvalitet genom att den behandlar arbetet med datorer och annan IT-teknologi i skolorna utan att gå in närmare på hur

dessa används eller ska användas i undervisningen – vilket påminner om beskrivningarna i IT-satsningen i Kvalitetsredovisning från 1998/99.

Sammanfattande analys av kvalitetsanalys 2012/13

Kvalitetsanalysen 2012/13 har ett mycket tydligt och genomtänkt upplägg, vilket redovisas i texten. En betydande del av texten i dokumentet behandlar just dokumentets upplägg och underlag och processen med att ta fram dokumentet, vilket ger uttryck för systeminnebörden i kvalitet. Vidare tecken på systeminnebörden i kvalitet finns i de delar av dokumentet som behandlar till exempel särskilt stöd och elevhälsa. Den kommungemensamma projektsatsningen ”Bedömning för lärande” står för merparten av det återkommande inslaget av utbildningsinnebörd i dokumentet. Det finns också ett inslag av utbildningsinnebörd i och med att dokumentet tar upp arbetet med elevinflytande och självansvar för lärande. Resultatinnebörden finns bara under ”Uppföljning av slutbetyg och högskolebehörighet” och berörs i vidare i resten av texten; marknadsinnebörden är frånvarande. Värt att notera dock är att verksamheternas förutsättningar, vilka tidigare behandlats som en del av kvalitetsredovisningsdokumentet, har relegerats till bilagor.

Analys av Kvalitetsanalys 2018/19

Utbildningsnämndens och en mycket genomtänkt disposition

Vid tidpunkten för studiens genomförande är Kvalitetsanalys 2018/19 det senaste officiellt publicerade dokumentet i Lunds utbildningsförvaltnings kvalitetsarbete. Dokumentet börjar med text som beskriver huvudmännens och skolornas ansvar genom skollagen att bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete (ss. 1-2). Hänvisningar görs till såväl skollagen som Skolverkets allmänna råd (2012). Dokumentet fortsätter med att beskriva Utbildningsnämndens mål för verksamheten. Utbildningsnämndens mål för 2018/19 är följande:

1. *Fullgöra det nationella kunskapsuppdraget med goda och förbättrade resultat, hög kvalitet och hög effektivitet. (Kunskaper, utveckling och lärande; Betyg och bedömning; Skolan, omvärlden och utbildningsval)*
2. *Utveckla och förstärka arbetet för hållbar utveckling. (Miljö; Hälsa; Normer och värden; Ansvar och inflytande)*
3. *Rekrytera och behålla engagerade medarbetare med rätt kompetens samt förebygga ohälsa och främja en god arbetsmiljö.*
4. *Utveckla ändamålsenliga fysiska lärmiljöer som främjar elevernas lärande och utveckling.*
5. *Bedriva verksamhet med god ekonomisk hushållning. (ss. 2-3)*

Av Utbildningsnämndens mål kan man direkt se att de tre sista målen, som handlar om personal, lokaler och ekonomi, huvudsakligen har att göra med systeminnebörden av kvalitet. De övriga målen är mer omfattande och kan innehålla flera innebörder, men att det första målet innehåller ”resultat” och ”effektivitet” tyder på att det kan innehålla resultat-

respektive systeminnebörd. Dispositionen av detta dokument ska enligt texten struktureras efter både Utbildningsnämndens mål och kategorier hämtade från Skolverket. Sidorna 3-6 innehåller vidare beskrivningar av hur Utbildningsförvaltningen har gått till väga i det systematiska kvalitetsarbetet för läsåret 2018/19, till exempel genom att det tas fram statistiska analyser, genomförs besök på enheterna av Utbildningsnämnden, och beslutas om mål i Utbildningsnämnden. Särskilt beskrivs underlaget till dokumentet i form av statistik från enkätsvar och statistik från databaser över till exempel betyg och närvaro. Beskrivningen präglas av systeminnebörd, förutom där det nämns betygsstatistik eller andel som tar examen, ett tecken på resultat-innebörden i kvalitet.

Flera nivåer av måluppfyllelse uttryckta i betyg och jämförelser

Nästa sektion i dokumentet heter "Sammanfattningen av måluppfyllelsen" och inleds med Utbildningsnämndens mål 1 och underrubriken "Kunskap, utveckling och lärande". Denna sektion innehåller flera underrubriker och omfattar sidorna 7-18. Den första av dessa underrubriker är "Förvaltningsövergripande" och inleds med att konstatera att Lund har goda resultat inom "Kunskap, utveckling och lärande", med betydelsen av resultat mätt i att betygsresultat ligger över genomsnittet i riket, vilket tyder på ett resultatsinnebördfokus. Men i texten kommer systeminnebörden också tydligt fram där det till exempel beskrivs att "Samtliga skolor/enheter arbetar systematiskt med att öka måluppfyllelsen, vilket beskrivs i kvalitetsanalyserna" (s. 7). Utbildningsinnebörd syns också här genom att Bedömning för lärande (BFL), som förekom flitigt i 2012/13 års kvalitetsanalys, tas upp även i 2018/19 års dokument: "BFL innebär bland annat att information om var en elev befinner sig i förhållande till undervisningens mål kan användas av eleven för att komma vidare i sitt lärande, och av läraren för att anpassa undervisningen utifrån elevernas behov" (s. 7-8). Återigen får den enskilda satsningen BFL stå för mycket av den utbildningsinnebörd i kvalitet som syns i texten.

Nästa underrubrik är "Yrkesprogram" (s 9-11). Här redovisas antal elever i de kommunala yrkesprogrammen, deras betygsresultat och jämförelse med bland annat betygsresultat i riket. Här ligger betoningen i innebörden i kvalitet på resultat, med inslag av system då jämförelse med resultat på riksnivå görs. I texten finns även ett stycke som handlar om brister som identifierades efter att en regelbunden tillsyn av Skolinspektionen ägt rum på gymnasieskolan Vipan och åtgärder som hade vidtagits med anledning av detta. Det är första gången som Skolinspektionens tillsynsarbete tas upp bland de granskade dokumenten. Då stycket sätter juridik och kontrollåtgärder i centrum tilldelar jag även detta systeminnebörden.

"Yrkesprogram" följs av sektionen "Högskoleförberedande program". Den är mycket lik yrkesprogramredovisningen, förutom att den är bara en sida lång. Antal elever och program beskrivs, och jämförelser av resultat med riket görs. "Internationell Baccalaureate" har en egen sektion efter de högskoleförberedande programmen, där jämförelser görs med världen i stället för riket. "Introduktionsprogrammen Preparandutbildning, Programinrik-

tat individuellt val, Yrkesintroduktion och Individuellt alternativ” sammanfattas i en rubrik, men här ligger ett omvänt förhållande mellan resultat- och utbildningsinnehåll i kvalitet jämfört med de föregående underrubrikerna för yrkes- och högskoleförberedande samt International Baccalaureate-programmen, då det beskrivs mer noga vad målet med programmen är i termer av uppnådd behörighet till vidare studier (ss. 12-13). Det finns även ett kort avsnitt om ”Introduktionsprogrammet Språkintröduktion”, med beskrivningar av programmets syfte och genomströmning av eleverna i Lund inom programmet, som således ger uttryck för både system- och resultatinhåll (ss. 15).

Betyg och utbildningsval blir rättssak

Sektionen ”Likvärdig bedömning” kommer näst i dokumentet efter programredovisningarna (s. 18). Dokumentet citerar Skolverkets allmänna råd (2018, s. 21), där viktigheten av samsyn mellan lärarna i betygssättningen lyfts fram. Enligt dokumentet är de nationella proven centrala för likvärdig bedömning: ”De nationella proven inom de gymnasiegemensamma ämnena svenska, svenska som andraspråk, engelska och matematik ska användas som vägledning vid betygssättning”. Det beskrivs hur statistik över jämförelse mellan slutbetyg och nationella prov ska analyseras av ämneslag och skolledning. Fokus på likvärdighet, rättssäkerhet och statistik ger en tydlig systeminhållsbetydelse för kvalitet i utbildning.

Sista sektionen under ”Kunskap, utveckling och lärande” har rubrik ”Skolan, omvärlden och utbildningsval” (ss. 19-20). Här kommer utbildningsinnehåll tillbaka in i texten då det beskrivs hur studier ska ge en bra grund för livet: Gymnasieskolan ska ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet (15 kap 2 § skollagen) (s. 19). I citaten, och likaså i resten av texten, hänvisas det återigen flitigt till Skollagen och läroplanen. Texten redovisar sin uppfyllelse av målet genom att till exempel beskriva antal tjänster för studie- och yrkesvägledning samt planer för yrkes- och studievägledning på skolorna, vilket uttrycker ett systeminhållsfokus.

Hållbar utveckling handlar om elevhälsan och likabehandling

Dokumentet går vidare till Nämndmål 2, som handlar om hållbar utveckling (ss. 20-28). Sektionen inleds med ett stycke om FN:s definition av hållbar utveckling, som dokumentet menar ”korresponderar med bestämmelser i skollagstiftningen gällande bland annat skolans likvärdighet, skolans värdegrundsuppdrag som omfattar bl.a. demokrati- och miljöfrågor, elevhälsans uppdrag samt bestämmelserna om arbetet mot diskriminering och kränkande behandling.” Denna omfattande definition innehåller både utbildningsinnehåll av kvalitet – demokrati och miljöfrågor – samt systeminhåll av kvalitet – elevhälsan och diskriminering.

Denna uppdelning fortsätter genom hela sektionen. Efter ett kort avsnitt som beskriver det pedagogiska arbetet med lärande för hållbar utveckling, vilket inte beskrivs i nära detalj, kommer en längre sektion (ss. 21-26) som i huvuddrag handlar om elevhälsan,

beskrivet i systematiska termer av bland annat bemanning, antal genomförda hälsobesök och rutiner för uppföljning av upprepad frånvaro. Det finns dock inslag av utbildningsinnehåll i det förebyggande elevhälsoarbetet, där det beskrivs hur elevhälsan och lärande interagerar:

Elevhälsans uppdrag bygger på att det finns ett dubbelriktat samband mellan hälsa och lärande, dvs. att hälsan har betydelse för hur man klarar skolan, och omvänt är att klara av skolan en av de viktigaste skyddsfaktorerna för god hälsa (Skolverket & Socialstyrelsen 2016, s.14- 15; Vetenskapsrådet 2012, s.40).

Det uttrycks en medvetenhet om hur elevhälsan är betydelsefull för lärandeuppdraget.

Sektionen ”Normer och värden” kommer näst i dokumentet (ss. 26-28). Efter att först konstatera att skolans värdegrund ska förmedlas i undervisningen, utan att beskriva närmare hur det går till inom verksamheterna, går texten in på enkätsvar från eleverna i kommunens gymnasieskolor. Då innehållet i texten mest berör undervisningsinnehållet är sektionen främst ett uttryck för utbildningsinnehåll i kvalitet. Dock uttrycks det i sektionens sista stycke att skolorna har rört sig i riktning mot mer systeminnehåll i värdegrundsfrågor: ”De senaste åren har skolorna börja arbeta mer systematiskt med normer och värden...” (28).

Lokaler, personal och ekonomi behandlas koncist

Nästa huvudavsnitt behandlar nämndmål fyra, om de ”fysiska lärmiljöerna” (ss. 28-30). Texten diskuterar skolornas localsituation och ombyggnationer, vilket uttrycker en systeminnehåll i kvalitet. Samma sak gäller nästkommande huvudavsnitt om nämndmål 3 och personal inom förvaltningen (ss. 30-32). Personalsektionen innehåller även ett antal tabeller som redovisar antal lärare och andel med pedagogisk högskoleexamen/behörighet. Dokumentet slutar med en kort sektion om nämndmål 6, om den ekonomiska situationen på enheterna inom förvaltningen, och hänvisar vidare till en mer utförlig beskrivning i årsanalysen (s. 32). Det finns även en referensförteckning i dokumentet, vilket skiljer sig från de övriga dokumenten i analysen.

Sammanfattande analys av kvalitetsanalys 2018/19

Kvalitetsanalysen för 2018/19 följer samma trender som 2012/13-analysen. Dokumentet börjar med ett längre avsnitt som behandlar just det systematiska kvalitetsarbetet och underlaget för detta, ett klart systeminnehållsfokus. Även om inslag av utbildningsinnehåll förekommer i olika sektioner är det generella fokus på systeminnehåll i och med att utbildningsinnehåll, efter att det uttrycks, övergår till en mer systemfokus, till exempel i de sektioner som handlar om studieval och elevhälsan. Hänvisningar till juridiska lagar, riktlinjer och Skolinspektionens sanktioner i dokumenten förstärker intrycket av systeminnehåll. Bedömning för lärande återkommer i dokumentet för att bidra till utbildningsinnehåll, men behandlas mycket mer kortfattat i detta dokument. I redovisningen för de olika programmen ligger fokus på resultat innehåll i kvalitet och utgör en ökning i denna innehåll jämfört med tidigare år, även om det här även finns inslag av systemin-

nebörd. Avsnittet ”Likvärdig bedömning” blandar resultat- och systeminnebörden. Marknadsinnebörden fortsätter att vara den minst behandlade av alla innebörder och lyser med sin frånvaro från texten.

Diskussion av analysens resultat

Resultaten i den aktuella studien bekräftar de slutsatser och trender som syns i tidigare forskning: synen på kvalitet i utbildning har förflyttats från de traditionella värdena – till exempel det livslånga lärandet och fostran för medborgarskap – till att allt mer få uttryck i termer av själva utbildningssystemet och dess produktion i former av betyg och examina. Detta bekräftar delar av Berghs (2010) resultat, på vilka den analytiska begreppsapparaten i den aktuella studien är baserad. Slutsatsen kan dock inte dras att kvalitet diskuterat i utbildningstermer har minskat under åren, då det återkommer i olika former genom alla kvalitetsdokument i studien. I denna sektion lyfter jag fram fyra områden från de samlade resultaten som bekräftar, men också delvis utmanar, den forskning om utvärdering i skolväsendet och det systematiska kvalitetsarbetet som lades fram i början av uppsatsen. Det finns så klart fler områden som hade kunnat uppmärksammas och detta är inte en uttömmande lista, utan bara några utvalda exempel.

En definition av kvalitet rotad i organisation och juridik

Mycket av texten i det systematiska kvalitetsarbetet i Lunds kommun under de senaste två decennierna visar på en kvalitetsinnehåll rotad i systemet, men systeminnehåll har visat sig vara ett komplext innehållsområde. Många återkommande aspekter i texten berör kvalitet i skolans organisation – beskrivningar av personalbehörigheter, lokalernas skick och elevhälsan, till exempel. Genomgående i dokumenten framgår att innehåll av kvalitet skiftar, ibland mycket snabbt, mellan system, utbildning och resultat, där de olika innehållerna vävs in i varandra. Den innehåll som återvänds till oftast för att rättfärdiga och säkra kvalitet i verksamheterna är systeminnehåll.

Jag vill hävda att en aspekt av systemkvalitet har ökat mest under det senaste decenniet: juridik. Särskilt det senast utgivna dokumentet hänvisar noga till lagar och riktlinjer för att framhäva en verksamhet med bra kvalitet. Denna aspekt har alltid varit synlig, men har fått ökat utrymme: i kvalitetsanalysen från 2018/19 refereras det flitigt till lagar och allmänna råd, inte minst när själva det systematiska kvalitetsarbetet beskrivs. Likaså var rättsaspekten uttryckt i likvärdig bedömning, de nationella provens viktighet i att säkerställa likvärdig betygsättning, synlig i den senaste kvalitetsanalysen. De juridiska hänvisningarna som har synsats i studien kan vara ett led i den ökade kontrollbetoningen i skolväsendet, där huvudmän känner att de måste gardera sig gentemot kontrollerande instanser genom att visa upp en medvetenhet om de lagar och regler som gäller. Det kan till och med spekuleras att själva syftet med det systematiska kvalitetsarbetet har förskjutits från att vara ett verktyg för förbättringar i verksamheten till att allt mer handla om att rättfärdiga förvaltningens arbete gentemot det politiska system som finansierar verksamheten.

Studiens upptäckter stämmer väl överens med Berghs (2010) tidigare resultat. Bergh pekade på en juridifiering av öppna, breda mål i sin studie och menade att juridisk kontroll sätts före lärares inflytande över sitt yrkesutövande, till exempel deras möjligheter att

själva tolka skolans mål (s. 286). Dessa tendenser kan ha konsekvenser för lärares professionalitet. Dessa slutsatser i sin tur stämmer väl överens med det som diskuterades i början av uppsatsen med hänvisning till Lindgren (2014) och som berördes av forskning från Englund och Solbrekke (2015) samt Hult och Edström (2016), nämligen att utvärderingskulturen har lett till en minskad tillit till lärarprofessionen.

Verktygen bestämmer verklighet

Mycket tyder på att skolorna väljer att redovisa vad de kan göra redovisningsbart. Kvalitetsmätningens verktygen Hypergene och Qualis får mycket uppmärksamhet; i dokumentet från 2013/14 får verktygen delvis bestämma hur själva dokumentet ser ut och när 2018/19 kommer har underlaget i det systematiska kvalitetsarbetet som härstammar från statistik i elektroniska databaser och olika IT-system blivit omfattande. Denna utveckling är inte konstig då det redan i slutet av kvalitetsanalysen från 2007 stoltseras med att de nya verktygen kommer att underlätta för ännu större betoning på resultatdelen av mål- och resultatstyrningen.

Biesta (2011), Lindgren (2014) och Lundström (2015) varnar alla för att ett utvärderingsfokus i målstyrningen av skolan kommer att innebära att det som enkelt låter sig mätas kommer att få avgöra vad utbildning syftar till att åstadkomma, och det ser ut som att detta åtminstone delvis är sant i de undersökta dokumenten. Detta är en riskfylld utveckling, då utbildning är en samhällsbärande institution vars verksamhet har långsiktiga och långtgående konsekvenser.

Ett utbildningsperspektiv som uttrycker sig i särskilda satsningar

Det är tydligt utifrån de undersökta kvalitetsredovisningarna och -analyserna att det råder en målträngsel i det svenska utbildningsväsendet. Många av de återkommande områdena i de undersökta dokumenten – till exempel personal, elevhälsa och betygsredovisningar – rör systeminnebörden och resultatinnnebörden i kvalitet. Betygsredovisningar och -jämförelse tog upp en betydande del av dokumenten men var ofta hänvisade till en egen del av dokumenten. Att just betyg fick omfattande utrymme i texten är kanske inte förvånande då de enkelt låter sig mätas och jämföras, men som Lindgren påpekar ger sanna betygsjämförelser en begränsad bild av måloppfyllelse i skolverksamheter (2014, s. 94).

Där utbildningskvalitet skiner mest är i de särskilda satsningar som beskrivs i dokumenten. Ett exempel är IT-satsningen som redovisas i kvalitetsredovisningen från 1998/99. Det finns stora förhoppningar att den nya teknologin ska hjälpa eleverna komma längre i sina prestationer och fungera som ett pedagogiskt verktyg i klassrummet. Dock förekommer det samtidigt beskrivningar av resultat från IT-satsningen som är svåra att koppla till verkliga mål i verksamheten utan som snarare är tecken på det oklara resultat/mål-samband som Lindgren varnar för (2014, ss. 96ff), som till exempel när lärarnas datoranvändning återges som procent i en tabell. Vilka mål denna användning syftar till att mäta och

det kausala sambandet mellan dessa mål och resultaten är tveksamt eftersom ökad användning inte nödvändigtvis leder till en nyttig användning. Ett annat exempel på utbildningsinnehåll i kvalitet som visar sig genom enskilda satsningar är Bedömning för lärande-projektet som förekommer i kvalitetsanalyserna från 2013/24 och 2018/19. Satsningen verkar fungera som en öppning för diskussioner om den formativa aspekten av betyg och underlättar för texten att komma närmare klassrumspraktiken.

Uteblivelse av marknadsperspektivet

En sista aspekt av resultaten i studien är den nästan fullständiga frånvaron av marknadsinnehåll i kvalitet. Detta resultat var överraskande givet att det var en av de applikationskriterier som Bergh (2010) identifierade i hur kvalitetsbegreppet uttryckte sig i utbildningsdiskursen. Väldigt lite diskussion om detta fördes i dokumenten; möjligtvis i kvalitetsredovisningen från 2007 med försöken att hävda Lunds konkurrenskraft och attraktivitet internationellt samt en kommentar i slutet av dokumentet där det förutspås en ökad konkurrens för gymnasieelever i framtiden. Denna avsaknad av marknadsinnehåll i dokumenten är svår att tolka just eftersom den saknas, men kan vara en konsekvens av att just Lund är en stark gymnasiekommun vars skolor har lätt att attrahera elever från närliggande kommuner. Lunds kommun bortser helt enkelt från marknadsperspektivet eftersom det inte är ett problem i deras verksamhet. Inga av de huvudmän som ingick i Berghs (2010) studie hade liknande förutsättningar som Lunds kommun, och detta kan vara en bidragande orsak till att Bergs resultat skiljer sig från den aktuella studiens utfall. Ett annat sätt att betrakta skillnaden i resultat är att Berghs studie utgick på den lokala nivån ifrån ett omfattande material där politiker och tjänstemän intervjuades. Marknadsinnehåll av kvalitet kan vara mindre synligt i det systematiska kvalitetsarbetet, men hade kanske varit mer framträdande om ett annat empiriskt material samlats in och analyserats.

Konklusion

Denna uppsats har handlat om det systematiska kvalitetsarbete som pågår i kommunala och privata gymnasieskolor runt om i landet. Jag har presenterat framväxten av ett ramverk för systematiska kvalitetsarbete i Sverige från införandet av mål- och resultatstyrning från 1990-talet framåt. Vidare har jag sammanfattat några kritiska röster inom området (Lindgren 2014, Biesta 2011), forskning om kvalitetsbegreppet i utbildningssammanhang (Lindgren 2014, Bergh 2010), och forskning om det systematiska kvalitetsarbetet i Sverige (Lundström 2015). En lucka i tidigare forskning om innebörden av kvalitet i utbildning i det systematiska kvalitetsarbetet på lokal nivå identifierades.

Studien i denna uppsats har bestått av en kvalitativ innehållsanalys av Lunds kommuns kvalitetsredovisning och –analyser från 1998-2019, men ett analytisk ramverk som bygger på resultat från Bergh (2010). Resultaten av studien bekräftar mycket av den tidigare forskningen inom området. System- och resultatbörden i kvalitet gavs mycket uppmärksamhet i de undersökta dokumenten, och särskilt juridik- och rättsaspekter blir mer viktiga i den senaste kvalitetsanalysen. Införandet av IT-understödda kvalitetsverktyg under de undersökta åren underlättade en utveckling mot att vad som enkelt låter sig mätas får allt mer utrymme i det systematiska kvalitetsarbetet. Däremot är utbildningsperspektivet särskilt synligt i enskilda satsningar under åren. Marknadsbörden, å andra sidan, återfanns inte i någon större utsträckning i dokumenten.

Inte minst på grund av avsaknaden av marknadsbörden i kvalitet i de systematiska kvalitetsdokumenten från Lunds kommun hade ett intressant område för framtida forskning varit att undersöka det systematiska kvalitetsarbetet hos huvudmän som skiljde sig förutsättningsmässigt från Lunds kommun – till exempel privata huvudmän eller kommuner i glesbygden – för att se om marknadsbörden i kvalitet blev mer framträdande i ekonomiskt vinstdrivna skolor eller skolor vars elevunderlag har utarmats av omkringliggande storkommuner.

Som konstaterades i inledningen av uppsatsen är utvärderingar som exempelvis systematiskt kvalitetsarbete alltid aktiviteter som syftar till att undersöka någontings värde (Sandberg och Faugert 2016, s.11). Samtidigt är kvalitet ett svårfångat och värdeladdat begrepp (Lindgren 2014, s. 49-53; Bergh). Det systematiska kvalitetsarbetet har stor potential för att förbättra skolverksamheter, men försiktighet måste iaktas i vilka mål man väljer att analysera och hur man framställer just kvalitet inom skolverksamheter. Skolan är en mycket komplex, samhällsbärande institution som bygger på relationer mellan människor och dess resultat – om man ens kan uttrycka sig i termer av resultat – kommer inte att synas förrän långt fram i tiden när nästa generation tar sin plats som medborgare. Det systematiska kvalitetsarbetet ska återspegla mål tagna från alla aspekter av skolverksamheten – inte bara de delar som enkelt låter sig mätas.

Referenser

- Ball, S. J. (2003). The teacher's soul and the terrors of performativity. *Journal of Education Policy*, 18(2), 215–228.
- Bergh, A. (2010). *Vad gör kvalitet med utbildning?: Om kvalitetsbegreppets skilda innebörder och dess konsekvenser för utbildning*. Örebro: Örebro universitet, Akademin för humaniora, utbildning och samhällsvetenskap.
- Biesta, G. (2011). *God utbildning i mätningens tidevarv* (Falk, K. Övers. 1. uppl.). Stockholm: Liber.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder* (2., [rev.] uppl.). Malmö: Liber.
- Englund, T., & Solbrekke, T. D. (2015). Om innebörder i lärarprofessionalism. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 20(3–4), 27.
- Forsberg, E., & Román, H. (2017). Styrning av den obligatoriska skolan - Mellan stabilitet och förändring. I U. Lundgren, R. Säljö, & C. Liberg (Red.), *Lärande skola bildning* (4. uppl., s. 605–629). Stockholm: Natur & Kultur.
- Förordning om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m..* (1997:702)
- Hult, A., & Edström, C. (2016). Teacher ambivalence towards school evaluation: Promoting and ruining teacher professionalism. *Education Inquiry*, 7(3), 305-325.
- Lag om ändring i skollagen (2010:800)*. (2018:1303)
- Langfeldt, G., & Midtsundstad, J. H. (2017). Ansvarsstyrning - Didaktikens slutpunkt? I S.-E. Hansén & L. Forsman (Red.), *Allmändidaktik: Vetenskap för lärare* (2. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Lindgren, L. (2014). *Nya utvärderingsmonstret: Om kvalitetsmätning i den offentliga sektorn* (2. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Lundgren, U. (2017). Det livslånga lärandet - Att utbilda för ett kunskapsamhälle. I U. Lundgren, R. Säljö, & C. Liberg (Red.), *Lärande skola bildning* (4. uppl., s. 115–155). Stockholm: Natur & Kultur.
- Lundström, U. (2015). Systematic quality work in Swedish schools. Intentions and dilemmas. *Scandinavian Journal of Public Administration*, 19(1), s. 23–43.
- Rapp, S. (2017). Skolans lagar och förordningar - Det legala ramverket. I U. Lundgren, R. Säljö, & C. Liberg (Red.), *Lärande skola bildning* (4. uppl., s. 631–653). Stockholm: Natur & Kultur.
- Skolverket (2015). *Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*. Stockholm: Skolverket.
- Skollag*. (2010:800)
- Vedung, E. (2009). *Utvärdering i politik och förvaltning* (3., [rev.] uppl.). Lund: Studentlitteratur.